БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЫ

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндүрүлүп эгелеткен

1967 ч. ЯНВАРЬ 19 ЧЕТВЕРГ № 16 (6653)

Өртээ 2 көп.

Ажылчы чоннар-биле ужуражыышкыннар

ВЛАДИМИР. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов областың удуртулуу ажылдакчылары-биле чугаалашкан.

М. А. Суслов СЭКП Владимир обкомунуң бирги секретары М. А. Пономарев болгаш облкууском даргазы Т. С. Сушков олар-биле кады Владимирниң Жданов аттыг трактор заводунга барып чораан.

ОРЕНБУРГ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко СЭКП обкомунуң кежигүннери-биле ужуражкан. Ол мышкаш ол хоорайның бир бүдүрүлге черинге чораан.

НОВОСИБИРСК. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Г. И. Воронов партия обкомунуң бирги секретары Ф. С. Горичев болгаш облкууском даргазы А. П. Зверев олар-биле кады машина тудуушкунунуң заводунга чораан.

ПАРТИЯ БӨЛҮКТЕРИ

Совет кижилер бодунуң Төрээн чуртунуң бежен чылынче киргеш, кайгамчык улуг күжениишкинниг ажылдап турар. Ооң кол онзагай үүлү болза партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынче угланган, бүгү улустуң күш-ажылчы кадырлыгушкуну болур. Ынчангаш коммунистерниң дайынчы чоруунуң үнер дөзү, бүдүрүлге-биле, ында кижилер-биле улам чоок турар партия бөлүктериниң ролю бо хүннерде улуг болгаш харыысалгалыг. Партия бөлүктери организанчы, бот-идепкейлиг болгаш чүткүлдүг ажылдап, масса-биле харылзаазын хүн бүрү ханыладып турар черлерде, оларның ажыл чорудулгазы эки түңнелдерлиг болуп турар дээрзин практика бадыткал турар. Партия бөлүктериниң сагыш салыр үүлү-ле хөй, ынчалза-даа бүдүрүлге айтырыглары бирги черде туруп турар. Ажыл-чорудулганың делгем оруу оларга шак оон эгелээр.

«Межегей» совхозтуң Доора-Хадың салбырында партия бөлүү эрткен чылдан бээр эки ажылдап келген. Бөлүк ажыл планын эй санында чогаадып, ооң күүселдезин чедип ап турар. Совхозтуң парткомунуң талаалекчилери, салбырның агитаторлары лекция, беседаларны доктаамал чорудуп турар апарган. Шупту коммунистерге партия даалгазын берген, ооң күүселдезиниң дугайын партбөлүктүң хуралынга үе-үеле чугаалашпышаан, чаа сорулгаларны тодарадып турар. Салбырда мал кыштаглаашкынын, сүт саалдазының байдалын, малчыннарның амыдырал чуртталгазын эжижиде-рин болгаш амгы бо хүннериң эң чугула айтырыгларын коммунистер кичээнгейден дашнаарлатпайн турарлар. Партия бөлүүнүң организанчызы Андрей Санчай — ажылга организакчы, чүткүлдүг, быжыг тура-соруктуг кижи, ында партийжи-организастыг ажылдың эжижип турары ооң мергежилинден база хамааржыр.

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының Зэр-Хавак сүт-бараан фермазы эрткен чылын сүт бүдүрер, күрүнеге садар планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Ам ферма темпизин кошкатпайн эки ажылдап турар. Ында коммунистер-биле кежигүн эвестериң харылзаазы быжыг, кижи бүрүзү бот-бодунга дузалажырын эки билир. Бо дээрге, чүнүң-даа мурнунда, ында партия бөлүүнүң эки удуртулгазының ачызы-дыр.

Бисте хөй-хөй партия бөлүктери байлак дуржулганы мөөнөп ап, кижилер-биле ажылдың янзы бүрү хевирлерин болгаш методтарын ажыглап турар апарган. Ону моон сонгаар улам байлакшыдары чугула. СЭКП-ниң Таңды, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем райкомнары бо талазы-биле шиитпирлиг базымнарны кылып, партия организацияларын дамчыштыр партбөлүктерге удуртулганы эжижидип турар.

Партбөлүктериң чугула сорулгаларының бирээзи — социалистиг чарышты болгаш ооң дээди хевири — коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни калбартыры болур. Чарышка коммунистериң кайы хире идепкейлиг киржип турарындан, чаа, депшилгелиг үүлдүң эгеленчилери болуп шыдаарындан, бодунуң улегер-чижээ-биле бүгү коллективти хей-аът киирер мергежилинден партбөлүктүң чедиишкини улам быжыглаттынар апаар. Чарышты организастаарында зөрөгейлээр болгаш бюрократтыг чоруктар-биле партбөлүктер эптежип болбас. Оларның хүлээлгези—чарышты массалыг болдурары, мурнакчы чедиишкиннерни хөй-хөй кижи чедип алзын дээш таарымчалыг байдалды тургузары, чарышка тиилээннерге шаңнал-макталды тыпсырын чурумчудары болур.

Коллективтиң амыдыралынга болур бүгү-ле арга-хемчеглер партбөлүктүң удуртулгазындан, ооң тывынгыр, чогаадыкчы мергежилинден хамааржыр. Дээндырган херек дээш кижилерни харыысалгалыг болурунга кижизидерин уттуп болбас, чамдык ажылдакчыларның, харын-даа партбөлүктүң кежигүннериниң талазындан ажылга харыысалга чок, амыдыралчуртталгага төлөп чок чоруктуң фактыларын сагыш амыр эрттирип болбас. Бир эвес партия Уставының негелделерин хажыдып турар коммунистерни чиик көрүп, оларга хамаарыштыр принципиалдыг эвес болур болза, партбөлүк бодунуң коллективинге ат-алдарны чедип ап шыдавас. Сорулга болза коммунистиң хуу харыысалгазын бүгү тала-биле бедидери болур.

Амыдыралче ханызы-биле кирбишаан, партбөлүктүң коммунистери кижилерниң политиктиг иаңналыышкынының дугайында, оларга марксисчи-ленинчи мировоззрениениң хевирлеттинериниң дугайында доктаамал сагыш салыр, буржуаз идеологияга, шажынчы үзел-бодалдарга удур демиселди чорудар ужурлуг. Бир эвес коммунистер боттары теоретиктиг билиг-биле чепсегленирин, бодунуң идейлиг болгаш культуралыг деңнелин бедидерин үргүлчү болгаш туруштуг чедип алыр болза, ук ажыл ам чедиишкинниг болур.

Партбөлүктер кижилер-биле улам чоок туруп турар. Ындыг болганда, кижилериң аажы-чаңын, амыдырал-чуртталгазын билип алырда, кижи бүрүзүнге чедир кижизидилге ажылын организастаарда, ол таарымчалыг байдалды билдилиг ажыглаар ужурлуг.

Партбөлүктүң ажыл-чорудулгазының ең чугула талазы — тургустунуп келген бүгү айтырыгларны ооң дүрген болгаш тодаргай шиитпирлээри, ынчангаш бөлүктүң баштыңының идепкейлиинден, сорулганы шын шиитпирлээр мергежилинден бүгү ажыл-херек үре-түңнелдиг болур. Партбөлүктү удуртуп турар коммунист масса-биле харылзаазын хүн бүрүнүң ажыл практиказынга ажыглаары чугула, ооң-биле кады партбюро, партком оларга практика кырынга дузалаарын, оларга удуртулганы эжижидерин уттуп болбас. Партбөлүктер организакчыларынга семинарлар организастаары-биле кызыгаарлаттынмайн, чер-черге барып, ажылдың байдалы-биле таныжып тургаш, оларга дузалаар херек.

Партбөлүктерже кичээнгей салбас чорук — партия организацияларының организас-массалыг болгаш кижизидилге ажылының четпезин хереченлеп турары ол. «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыраакан салбырының сүт-бараан фермазында партбөлүк багай ажылдап турар дугайында шүгүмчүлел обкомнуң III пленумунга база болган. Ынчалза-даа совхозтуң парткому бо партбөлүкке амдыгаа чедир тодаргай дуза чедирбээн, ынчангаш ында ажыл сандаргай байдалда турбушаан. Кызылдың электри станциязында партбөлүктериң ажылы база-ла эжижиивейн турар. Кыры-биле, зөрөгей удуртулга эвес, а амыдыралды ханы билбишаан, четпестерни үзүткаарының хемчеглерин дүрген алыр, сорулгаже чүткүлдүг базымны кылыр ындыг удуртулга херек.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээр, Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга чедиишкинниг белетненир талазы-биле партия эге организацияларының ажыл чорудулгазы партия бөлүктериниң идепкейинден улуу-биле хамааржыр. Партия бөлүктерин коллективтиң өзулуг баштыңы болгаш организакчызы болдурары — партия организацияларының, партия комитеттериниң чугула сорулгазы.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

ТЮМЕНЬ. (СЭТА-ның корреспондентизи). Январь 17-де аная областың партия активинин хуралы болуп эрткен.

«СЭКП ТК-ның декабрь (1966 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң дугайында» илеткелди СЭКП ТК-ның секретары М. С. Соломенцев кылган болгаш чыылганнар ону чылыы-биле уткаан.

Активтиң киржикчилери СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнген.

* * *

СЭКП ТК-ның секретары М. С. Соломенцев областың соңгу районнарынга чоргаан. Тобольск, Сургут, Ура хоорайларга, Березово, Нефтеюганск, Пунка суурларга ол барып, геологтарның, нефтичилерниң, Игрим—Серов, Шаим—Тюмень, Усть-Балык—Омск хоорза дамчылгаларының тудугжуларының күш-ажылы болгаш амыдырал-чуртталгазы-биле танышкан.

Тюменьге М. С. Соломенцев күш фабриказынга, индустрия институдунга, түүйбу комбинадынга чоргаан болгаш хоорайда садыгны, ниитиниң чемненилгезин организастаанын сонуургаан.

М. С. Соломенцев СЭКП Тюмень обкомунуң бюро кежигүннери, областын нефть-газ тывыының болгаш геология организацияларының удуртукчулары-биле ужуражкан.

* * *

УЛАН-УДЭ. (СЭТА). Январь 17-де Бурят областың партия активинин хуралы аная болуп эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. С. Полянский «СЭКП ТК-ның декабрь (1966 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң дугайында» илеткелди кылган болгаш олурушканнар ону чылыы-биле уткаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнген.

* * *

ОМСК. (СЭТА). Январь 17-де Омск областың партия организациязының активинин хуралы аная болуп эрткен.

СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов «СЭКП ТК-ның декабрь (1966 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң дугайында» илеткелди кылган болгаш чыылганнар ону чылыы-биле уткаан.

Омскинин коммунистери СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнген.

* * *

Омскиде чоруп турар СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов партиянын Омск обкомунун бирги секретары С. И. Манякин болгаш облкуускомнуң даргазы П. М. Григорьев-биле кады мотор тудуушкунунуң Баранов аттыг заводунга чораан. Бүдүрүлгениң удуртукчулары болгаш ажылчыннары-биле ажыл-ишчи беседалар болган. Ылаңгыя чугаа болза кижизидилгелиг ажыл дугайында, социалистиг сагылга-чурумну бедидер, коллективтин күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарын быжыглаар дугайында болуп турган. И. В. Капитонов заводтуң столоваязынга барып, ниитиниң чемненилгезин организастааны-биле танышкан.

* * *

КУРГАН. (СЭТА-ның корреспондентизи). Январь 17-де областың партия организациязының активинин хуралы аная болуп эрткен.

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизов «СЭКП ТК-ның декабрь (1966 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң дугайында» илеткелди кылган болгаш чыылганнар ону чылыы-биле уткаан.

Активтиң киржикчилери СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнген.

* * *

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизов Курганның машина тудуушкун заводунга чоргаан. Бүдүрүлгениң ажылчыннары, инженерлери болгаш конструкторлары-биле ол беседа кылган.

Г. Ф. Сизов Кетовск районнуң чер ажылдыгларынга болгаш малчыннарынга барган. Ленин аттыг колхозка часкы тарылгага белеткел дугайында, бедик дүжүт болгаш фермаларга бүдүрүлге культураазы дээш механизаторларның болгаш хөву ажылдакчыларының чарыжының дугайында чугаа болган.

* * *

НОВГОРОД. (СЭТА). Январь 17-де областың партия организациязының активинин хуралы аная болуп эрткен. СЭКП Новгород обкомунуң бирги секретары В. И. Бязовский хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. Н. Шелепин «СЭКП ТК-ның декабрь (1966 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң дугайында» илеткелди кылган болгаш хуралдың киржикчилери ону чылыы-биле уткаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп турар резолюцияны хүлээп алган.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

№ 2 авторажыл-агыйда мотор сеткечизи П. Галочкинниң ажылын чолаачылар сеткил ханып, мактаар. Чүге дээрге ол шалыпкын болгаш ажылды бүдүмчелиг кылыр кижи. Бир моторнуң капитал септелгезин 23 шак иштинде чорудары көрдүнген. А. Галочкин эрткен чылдың күгле декабрьда беш-ин 18 моторну аткен. Ол дээрге норманы ийи катап күүсеткени-дир.

ЧУРУКТА: И. Г. ГАЛОЧКИН.

С. Феоктистовтуң фотозу.

1967 ЧЫЛДЫН МАРТ 12—СОҢГУЛДА ХҮНҮ

Депшидилге эгелээн

Тыва АССР-ниң талазы-биле № 855 соңгулда округунуң округтуң соңгулда комиссиязының составынга депшидилге эгелээн.

Улуг-Хем районнуң Үрбүн 8 чыл школазының коллективиниң ниити хуралындан РСФСР-ниң Дээди Совединге Тыва АССР-ниң талазы-биле № 855 соңгулда округунуң округтуң соңгулда комиссиязының составынга Үрбүн 8 чыл школазының директору Биче-оол Санчатович МААДЫНЫ депшитиен.

Көрүлде эгелээн

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң республика көрүлдези дүүн Тыванын хөгжүм-шин театрында эгелээн. Көрүлде эрттиреринин республика оргкомитединиң даргазы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Х. А. Анчима допчу сөс алгаш, улусчу талантыларга байыр чедирип, эки чедиишкинниг болурун күүзүп, көрүлдениң эгелээрин чарлаан.

Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң, Кызылдың ыры болгаш танцы ансамблиниң концерттери дүүн кежээ болуп эрткен. Бөгүн, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды районнарның, Ак-Довурак хоорайның коллективтери боттарының уран талантызын бараалгадыр.

Таңдыда «Коммунизмниң хереги» колхоз күрүнеге 240 тонна сүттү садар планын 321 тонна кылдыр күүсеткен. Артельдиң төп сүт-бараан фермазының саанчылары З. Жукова, Н. Ленкова, Э. Менькова, Е. Чеботаева олар алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен.

ЧУРУКТА: Э. МЕНЬКОВА.

С. Феоктистовтуң фотозу.

СЭКП ТК-ныңдоктаалынга сорук кирген

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында эш Дыдый-оолдун удуртканы бригаданың хойжулары чаа беш чылдың бирги чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Тодаргайлаарга чүс баш хойга онааштыр сезен хураган алыр планныг тургаш, 82 хураганны бригада алган, күрүнеге 29 тонна дүктү бээр турган болза, бергени—31 ажыг тонна болган. Эт садарының планы база ажыр күүсеттинген. Ынчаарга хойжулар Артаа, Кошкар-оол, Очур-оол, Баазан олар 100 баш хойга онааштыр 85—92 хураганнарны камгалап алгылаан.

Амгы үеде бригаданың 11 мун 900 ажыг хойлары 24 коданнарда кыштап турар. Кодан бүрүзүнде дуржулгалыг хойжулар быжыглаттынган. Мал кыштаглаашкынының ниити байдалы эки, ылаңгыя декабрь, январь айларда соок улуг болуп, чамдык черлерге хар чуга турганындан суггат талазы-биле бергелер турган болза-даа, кыщкы одарларны чеп ажыглап, суггарылганы эки организастаарынче улуг кичээнгейни салганы-биле малдың күжү баксыравайн турар.

Бригаданың төрүүр хойлар коданнарында 5-тен 12 тонна чедир көк сигеннинг курлавырын күзүн сөөртүп чедирип алган болгаш концентраттыг чемнерни хирези-биле база оларда белеткээн. Бо хүннерде бригадада хой ооладаашкыны массалыы-биле эгелээн. Январының 15-ке чедир ниитизи-биле 780 ажыг хой ооладаан, олардан 790 ажыг хураган алдынган, оларны онча менди дорук-туруп турар.

Төрүттүнген чаш малдарны ажаал карактаарынга сакманныг арганы чер болганда ажыглап турар болгаш хураганнар ажаарынга 20 ажыг шыырак сакманщиктерни малчыннарга дузалажыры-биле чоруткулаан. Оларның иштинде Чолдак-Анай, Дуверей, Анай-оол, Сержи болгаш өскелер-даа онза кызымак ажылдан, кижи бүрүзү 50—60 хураганнарны боттарында быжыглаан ажылдап турар.

Ам хой ооладаашкыны кодан бүрүзүнде улам ковудээн. Бригаданың ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга белеткел дугайында СЭБП ТК-ның доктаалы-биле танышкаш, орта улам сорук кирип, чүс хойдан-на ынча санныг хураганны чыл дургузунда камгалап ап, бир хойга онааштыр 2,8 килограммдан эвээш эвес дүктү кыргыырын хүлээнип, социалистиг чарышты калбарткан.

Мынчангаш мал кыштагладышкынын чедиишкиниг эрттирер төлээде, болдунар-ла бүгү хемчеглерни ап турган, бригаданы совхозтуң мурнакчыларының олуруунга тургузарына ол коллективтиң кежигүннери бүзүрелдиглер.

С. СОТНАМ.

ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар чериниң пленуму

МОСКВА (СЭТА). ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар чериниң пленуму ажыттынган болгаш национал кинематографияларны хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалажып турар. Ленинчи шанналдың лауреаты чогаалчы болгаш кинодраматург Чингиз Айтматов илеткел кылган.

Бүгү-эвилелдиң „Билиг" ниитилелиниң баштаар чериниң пленуму

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң бодунуң хүрээлеңинде бүдүн чартык миллион ажыг кижини каттыштырып турар. Ниитилелдиң кежигүннери—42 мун лекторлар хүн бүрүде илеткелди кылып турар. Оларның илеткелин хүн бүрүде 2 миллион кижи дыңнап турар.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң январь 16—17-де Москвага болуп эрткен пленуму Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга белеткел талазы-биле Бүгү-эвилел «Билиг» ниитилелиниң организацияларының сорулгаларын чугаалажып көрген. Ооң киржикчилери СЭКП ТК-ның Пропаганда кылдызының эргелекчизи В. И. Степаковтуң илеткелин дыңнаан.

Илеткелчи болгаш санал берген ораторлар «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга белеткел дугайында», СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга улуг кичээнгейни көрүндүрген. Пленумнуң киржикчилери боттарының организацияларының ажылының дугайын чугаалап, дуржулганы солушкан болгаш ниитилелдиң ажылында бар четпестерниң дугайында шүгүмчүлекчи түңнелдерни кылган.

Чижээ, ленинградчылар Октябрьның 50 чыл ооңга белеткеемишаан, Смольныйга октябрь номчулгаларын чорударын эгелээн. Кескү-эртемденнер, партия, күрүне ажылдакчылары, революцияның киржикчилери ында номчулгаларны кылып турар. Лекция пропагандазының ленинчи номчулгаар ышкаш, ындыг хевирин бедиг-биле үнелеп коору чөптүг. Ындыг хевир марксисчи-ленинчи теорияны шинээдир алырынга, Б. И. Ленинниң чогаалдарын өөренирингге, ооң чагыгларын күүсеткениниң түңнелдерин ханыы-биле медерен билиринге ажылчы чоннарны калбак массаларынга дузалап турар.

Ленинградта, Ульяновскта, Саердловск, Челябинск, Иваново болгаш Россия Федерациязының өске-даа областарында, Украинада, Белоруссияда, Азербайджанда, Грузиядa, Молдавияда, Эстонияда болгаш өске-даа республикаларда акы-дуима улустарның маадыр хоорайларының төлээлекчилери-биле ужуражыышкын кежээлерин, эвилелдешкен республикаларның хүннерин улуг чедиишкин-биле чорудуп турар.

Октябрьның 50 чыл ооңун байырлалынга белеткел чоруп турда ниитилелдиң чер-черде организациялары дыңнакчылар-биле харылзааның чаа хевирлерин ажыглап турар. Чижээ, Украинаның «Билиг» республика ниитилели Украинаның ЛКСМ ТК-биле кады Винница областың ажылчы чоннары-биле 20 чылдарның комсомол шимчээшкининиң хоочун кижилериниң ужуражыышкынын Подольеге организастаан. Таджик ССР-ге Ортадагы Азиниң акы-дуима республикаларының «аныыктарының хүнүн» соолгу айларның дургузунда доктаамал чорудуп турар. Латви республика организациязы «салгакчыларның аслафета» клубун Ригада тургускан. Шаандагы революстуг түүлдерни пропагандаларының дээштиг хевири болза, теегүлүг черлерге лекция болгаш экскурсия болуп турар.

Пленум доктаалды хүлээп ап, пропаганданы ең бедик деңнелче көдүрери ам онза чугула болуп турар дээрзин ында демдеглээн. Ооң дээштиниң, идея талазы-биле утка-шынарының дугайында болгаш практика-биле ону холбаштырарының дугайында айтырыг бирги планга тургустунуп турар.

Юбилейлиг чылда аажок улуг харыысалга бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнеевистиң теегүзүнүң айтырыгларының талазы-биле илеткел кылыр лекторларга бирги эвлечгеде онаажып турар. Олар кадыгшыгны демиселдиң улуг шынының көргүзүп, чартык чүс чылдыг орук-тун бүгү үе-чадаларында совет улустун маадырлыг эрес дидим чоруктарының өөдур чаагайын болгаш теегү талазы-биле ужур-дузазын бүрүн хемчээл-биле көргүзер ужурлуг.

Акы-дуима кады ажылдажылганың ССРЭ-ниң улустарының найыралының тургустунуп келгениниң болгаш чаажаанының хөөрыгларынга улуг кичээнгейни көрүндүрүп, социализм болгаш коммунизм дээш демиселге ажылчы ангының бүгү ажылчы чоннарының национал болгаш интернационалчы эрге-ажыктарының чардынмас чаңгыс эвин чайынаандыр көргүзер ужурлуг.

Пленумнуң хүлээп алган доктаалында демдеглеп турары болза, 1947 чылда тургустунган Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилели улус чоннга бараан болурунун эки чаңчылдары бодунуң активинде бар болуп, Октябрьның алдарлыг чыл ооңче бар чоруур. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга белеткел өске-даа бүгү организацияларга ышкаш, Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң база-ла бир янзы ыылгалда, ооң дайынчы аргалыының организастыг болгаш ажыл-ишчи чоруунун, четчин быышкаанының хынаалдазы болган турар ужурлуг.

Пленум 1967 чылда Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң бюджедин база бадылаан.

Ниитилелдиң эжелеңге, ажылчы чоннарның ортузунга эртемни болгаш билиглерни кеңгередир херекке ыылгарааргай салыышкыны дээш Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң хүндүлел дептеринге академик В. А. Амбарцумян, академиктер И. И. Артоболевский, А. А. Благонравов, А. И. Опарин, Н. Н. Семенов, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү Ю. Ю. Матулис (Литва), Үзбек ССР-ниң Эртемнер академиязының, академиги И. М. Муминов, техниктиг эртемнериң доктору Д. Н. Оглоблин (Донецк), УССР-ниң Эртемнер академиязының академиги Ф. Д. Овчаренко, Профессор З. В. Пушкарева (Свердловск), Белорусь ССР-ниң Эртемнер академиязының академиги К. И. Лукашев оларны киирер деп шиитпирли пленум түңнел хуралынга хүлээп алган. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң тургузарының база бир инициатору академик Д. И. Щербаковтуң адын мөөгеен соонда хүндүлел дептеринге киирген.

(СЭТА).

Чарыштың мурнакчылары

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхоз. Ооң Алдан-Маадыр салбырының Сарыг-Булуң сүт-бараан фермазының коллективи эрткен чылын эрестиг ажылдаан. Ооң ажыл-ишчилери күрүнеге 84,5 тонна сүттү садар тургаш, 156 тонна 987 килограммны бергеннер. Ынчангаш мурнакчыларның одуруунга ук ферма кирген.

Төрээн чурттуң мурнунга бо онаалганы күүседиринге мурнакчы болган ажыл-ишчилерни маңаа көрээлиңер.

Олар бо-дур: саанчы Ооржак Карбы бир инектен-не чылда 1600 кг сүттү саап алыр хүлээлгелиг тургаш, ону 1824 кг кылдыр күүсеткен. Ооң кады ажылдап турар өөрү Надя Ооржак, Ондар Өлзей, Ооржак Дадым олар база-ла социалистиг хүлээлгелерин сүт саалдазының талазы-биле ажыр күүсеткилээн.

Саанчылар Улуг Октябрьның 50 чыл оюн байырлаар бо чылын бир ингекке онааштыр 1700-тен 1850 кг чедир сүттү саап алырын хүлээнгилээн.

Фермада мурнакчы кадарчыларны база айтыр херек. Ол дээрге коммунист Ооржак Руза, улуг кадарчы Монгуш Аңгыр-оол база Монгуш Чалаң олар-дыр. Бо эштер мында үр үениң иштинде ажылдап, 100 инектен-не 95-тен куду эвес бызааларны ап келген болгаш ам бо чылын чүстен куду эвести алыр бис деп социалистиг хүлээлгени ап, бо талазы-биле Ак-Даштың болгаш Шеми-Аксының кадарчыларын чарышка кыйгырганнар.

Бо мурнакчыларның чуруктарын номчукчуларга бараалгаттым: солагай талазындан—Ооржак Карбы, Надя Ооржак, Ондар Өлзей, Ондар Дадым, Ооржак Руза, Моңгуш Аңгыр-оол болгаш Монгуш Чалаң.

Сөзү болгаш фотолары

М. Калдар-оолдуу.

Баштайгы он хонукта

Республиканың колхозтары, совхозтары беш чылдың ийнги чылында күрүнеге сүт, эт садарының квартал планын күүсеп киргеннер. Январның баштайгы он хонуунуң түңнелин хуу-биле көргүзүрге мындыг:

Районнар	Сүт	Эт
Каа-Хем	21,1	29,3
Өвүр	17,3	—
Тожу	15,6	—
Таңды	13,6	223,5
Бии-Хем	12,8	73,8
Тес-Хем	10,7	—
Кызыл хоорай Совети	9,8	—
Улут-Хем	8,4	—
Чоон-Хемчик	7,9	16,3
Барыын-Хемчик	7,2	6,7
Бай-Тайга	3,3	—
Эрзин	—	—
Республика	11,8	41,2
Эрткен, чылдың бо үеэнде турганы	12,4	37,8

Бо саннардан ап көөрге, күрүнеге сүт садып алыры эрткен чылдың деңнелиндеп кудулап турар, а эт садып алыры ажып турар-дыр. Эт садып алырының квартал планын Таңды район ийи ажыг катап, Бии-Хем — 73,8 хуу күүсеткении ап көөрге, оларның ажыл-агыйларында, ыланғыа дуржулга станциязында, Бии-Хемнин «Өөк» совхозунда, «Кызыл тараачын» колхозунда мал семиртилгезин кончуг эки организастаның айтып турар. Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозта семиртилгени базе эки тургускан болгаш күрүнеге эт садарының квартал планын он хонук иштинде 77,5 хуу күүсеткен.

Дээрези

Хойжу Тамдың Ловакин хойларын чылыг кажаазынче киирип турган. Хой кажаазы делгем, төрээн хойларны үзүп аңгылаар черлери база бар. Ооң девискээрин арыды аштап иаан. Сиген, саваң, концентраттар салыр черлиг тускай кажаалар база бар, хой чылгаар дустарны кезек-кезек кылдыр салгылаан. Бо бүгүнү кылганы таарымчалыг. Ынык, одары эки, аал чоогунда чоогалар, мээстер одарларын кышкы сосн эртниже-ле хойга бастырбайн часка артырып алыры бо хойжу өг-бүлеге чаңчыл болган.

Колхозунуң хой малын малдап келген чылдарында олар төрүүр чүс хойга онааштыр 95-тен өрү хураганны менди албышаан, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып ап келгеннер. Оларның эрткен чылгы бо көргүзүглери колхозунга эң дээре болган. Ам оларның коданында төрүүр 370 хой бар.

Совет эрге-чагырганың бежен чыл болур оюнга телептиг күш-ажылчы чедиишкин-биле ужуражыр дээш чүс хойга онааштыр 105 хураганны, хой бүрүзүнден 3,1 кг дүктү кыргып алыр деп бедитнен социалистиг хүлээлгени алган болгаш колхозунуң хойжузу Чулдум Туматты чарышка кыйгырган.

Бо хойжу өг-бүле хой ажылының дуржулгазын кызымак шиңгээдип ап турар. Ыланғыя чайгы үеде хойнуң семиртилгезинче кичээнгейни салып, Тиргиштиң, Хоолунуң элбек өттүг чайлагларынга одарын солуп өскүп чораан одарладып, а күзүн аңгыстарга кададын таарыштырып тургаш, эки семиртилгени чедип алыры оларга чаңчыл болган. Чыл бүрүде оларның коданы ынчангаш хүр кыш ажар болгаш ооң продуктулуу бедик болуп турар.

Аныяк малчыннар Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң хойжуду Тамдың Ловакин-биле ажылхерен дугайында хөөрежип, ооң ажылының чажыды чүдел дээрзин билип алыр дээш бо-ла чедип келген турарлар.

Н. ТАМДЫҢ.

Тудугжулар алдарлыг юбилейде

Чаа беш чылда ажыглалга киирери көрдүнген «Тыва кобальт» комбинадының тудуун көрүдүп турар Хову-Аксының тудугжулары Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга холбаштыр социалистиг чарышты калбартпышаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, бо алдарлыг юбилейге чедир кылыр ажыл-ижин тодаратканнар.

Мында кол тудуг организациязы болур «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң улуг коллективи, ооң-биле көрээ өзугаар ажылдап турар тудуг организацияларының участоктары дараазында социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Байырлалга күш-ажылчы белеңтерлиг ужуражыр сорулга-биле коллективтерниң бар аргаларын, курлавырын чөп ажыглап, организастыг хемчеглерни бир демниг ап чорудуп тургаш, 1967 чылда 2.500 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып боттандырар болгаш кол-кол объектилерни ажыглалче киирер хуусаазын тодараткан. Чижээлээрге, үүрмектеп хемчээр салбырның корпузун июль айда, чугай бүдүрер цехти—октябрьда дээш оон-даа өске. Бир ажылчынга онааштыр бүдүрүлге онаалдазын ортумаа-биле 3300 рубль чедирер, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин эрткен чылдыындан 2 хуу чиигедирин чедип алыр.

Тудуг-монтаж ажылдарының шынарын эжижидер сорулга-биле бирги эзлчегде мартка чедир 80 ажылчыннарны, ооң соонда 60 ажылчыннарны бүдүрүлге өвредилгезинге киириштирип тургаш, мергежилдерин бедидер, ынчангаш коллективтиң тудугжуларының ниити мергежилин 1,2 хуу бедидерин шиитпирлээн.

Металлды болгаш материалдарны улам камныг ажылгаар сорулга-биле бус-биле ажылдаар электростанциязында болгаш металлургия заводунуң кол корпузунда ажылдап турар тудугжу бригадаларны бот орулга-чарылгаже киирерин шиитпирлээн.

Д. ЧҮЛЬДҮМ.

Культура болгаш амыдырал айтырыы

Кичээнгейни—малчыннарже

«Күш-ажылдың хоступ» колхоз—улуг ажыл-агый. Ооң төвү Торгалыгның, бригадалар төптери Кожайның, Эйлиг-Хемниң болгаш Хөлчүктүң суурлары чыл бүрү чаартынып орар. Ол биске өөрүнчүг. Участок эмнелгези, бригадалар төптеринде үш эмнелге пунктулары, уруглар яслилери, садтары, чүнар бажыңнар, туруи болгаш көжер кино установкалары бар. Моон алгаш көөрге, колхозчуларның культура амыдыралын эжижидер талазы-биле хемчеглерни чедиишкиниг боттандырып турарының чамдык фактылары бардыр. Колхозтуң экономиказы сайзырап турар.

Суурларны чаагайжыдар, бажыңбалгатты эки шынарлыг тудар талазы-биле колхозчу тудугжуларның эки мергежилин демдеглеп турар бис. Ыланғыя тудугжунуң ажылынга ындыг үнелел Торгалыг, Кожай суурлардан-на илдец. Ынчалза-даа ыракузакта чурттап турар малчыннар багай шынарлыг бажыңнарда чурттап турар. Дестеекте, Кызыл-Дашта болгаш Улуг-Оймакта туткан чүнар бажыннар ажылдавайн турар, бо кышка удур оларның септелгезин кылбаан. Крышазы, печказы чок чуртталга бажыңнары база бар. Малчыннарның болук-даа, ийи-чангыс-даа чурттап турар черлеринде тудар бажыңнарның шынарынче кичээнгей салыры чугула, чүге дээрге малчын—ол дээрге бистиң бирги эзлчегде сагыш салыр киживис-тир.

Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының культура амыдырал хандырылгазын эжижидер талазы-биле чарыш республикада чоруп турар болгай, ынчангаш анаа бистиң колхозчуларывыс боттарының күженишкинин база үндүрер ужуруг. Мен бодаарымга, бо чугула ажылды өзулуг холга албайн турардыр бис. Аъш-чемнин, идик-хептин эргежок чугула бараанлары малчыннарга ховар чедип турар. Автолавка келирин чеже макаар боор....

Эрткен чылын колхозтуң хойжуларының шалын төлевирин элээн өстүрген, бүгү колхозчулар акша төлевиринче бүрүн шилчээн. Ол чорук оларның материалдыг сонуургалын бедидиринге ажыктыг болганы чугаажок. Ынчалза-даа мындыг эки хемчеглерни эгелээш, анаа-ара доктаавайн, харын улам сайзырадыры чугула.

Колхозчуларның культура болгаш амыдырал хандырылгазының айтырыгларының дугайын колхоз баштаар черинге, партия организациязының хуралынга чугаалажып, хемчеглерни айытқан турган. Ыракузакта чурттап турар малчыннарның амыдыралынче кошкак кичээнгей салып турары дээш колхозтуң удуртукчуларын шыңгыы шүгүмчүлелге таварыштырган. Оон чогуур түңнелди кылыры чугула.

С. ДАВАА.

КОЛЛЕКТИВТИҢ ЧОРГААРАЛЫ

Чаа чылдың бүдүүзү. Чадаананың 1030 дугаар орук участогунуң бир бригадазы чаа чылдың байырлалының бетинде ында көрдүнген орук септелгезин доозар дээш каш дапкыр күженишкинин үндүрүп, кызымаккай ажылдап турган. Сыын-Чүраа-Аксының алдыы талазында хаакта «С-100» маркалыг ийи бульдозер черни уу-чаза үстүргүлээн, 40—50 метр ырак черлерден сайлыг-довуракты үстүрүп эккелгеш, довурак урар черден самосвалдарга саадал чокка чүдүрүп турлар. Олар орук септелгезинің көрдүнген чыл планын декабрьның 30-те чедир доозар дээш хүлээлгезин күүсеткеннер.

Ийи бульдозерниң биразын ындында эң-не доң черлериндеп довуракты хоора үстүргеш, бетинде турган бульдозерге чоокшуладып берип тур. Ол бульдозерниң башкарыкчызы чолдаксымаар боттуг, каттырымзаан арын-шырайлыг, омак-хөглүг, 30 хар чаа-ла ажып чоруур, хой кежи хөректээштиг, 40 ажыг градус соок-даа болза, бергүнүң халбаңын дужүрүп албаан, аныяк әр кабиназындан үне халып келди.

Ооң-биле амыр-менди солушкаш, хөөрежи бердим. Ол болза Чадаананың орук участогунуң дуржулгалыг болгаш хоочун ажылчыны Дугаржап Чолдак-Ашакович Монгуш болду.

— Мындыг кончуг соокта, доң черни буза үстүрүп, эриинге чедип алыры дыка-ла берге боор ирги бе, Дугаржап Чолдак-Ашакович?—деп оон айтырдым.

— Бергези берге-ле чүве бо. Бистер баштай эрги карьерден довурак чүдүрүп турдувус, ол карьеривистиң курлавыры доосту бээрге, чаа карьер кылып алгаш, моон чүдүрүп турарывыс бо. Бир метр ажыг доң черни бульдозерниң бижээ-биле казып алырының аргазы чок болурга, доң довурак чазарладыр күштүг херексел-биле кара хорзуннуң хоора тыртырыптыртырып алгаш, черниң кырында кара довураан бульдозер-биле бир ийинче чайладып каапкаш, ооң сайынга чедир кастырган соонда ам орукка төгер сай-довурак үнер боор чүве. Мында ажылла улуг болдур ийин. Ажыл хүнүн доосхан соонда кежээ казып турган черни ыкарыла ийиндеп довурак-биле шуглай хомдурбес болза күштүг соокка доңып каар, эртенинде келгеш, ол довуракты базала чайладып каапкаш, сай-довуракты чүдүрүп турар бис — деп ол харылады.

Шынап-ла бодап турарга ажылдаа берге-ле болду. Чүгле эртен келгеш хондур соок ховуга хонган бульдозерни эргизип, ажылдадып алыры безин кончуг берге. Бергелер турза-даа Монгуш Дугаржап бодунуң бульдозерист ажы Сат Доржу-биле кызымаккай ажылдап, 1100 ажыг кг сүттү саар турган, ону чүгле 500—700 кг чедиргеннер. Мынчангаш, ферма нимтизи-биле сүт саап алырының, ону күрүнеге садарының планын чедир күүсеткээн. Ынчаарга 1965 чыл-биле деңнээрге, ук ферма ынчаарда күрүнеге 140 тонна сүттү саткан турган болза, эрткен чылын ооң сатканы 115 тонна болган.

Сүт саалдазының мынчаар кудулап турарының чылдагааны чүдел дээрзин ферма эргелекчизи эш М. Өлчей-оолдан айтырарга, сүткүр инектерни аарыг дээш үзүп алгаш барганында база фермаңы Чыргакы салбырдан төп фермаже шилчидип турда, ында хой инектеривис артып калганында деп чылдагаанар чугаалаар. Бо чүүлдер маңаа чамдык чылдагааннар болуп чадавас-ла харын.

Ындыг болза-даа маңаа кол чылдагаан болза, фермага сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле чогуур зооветеринарлыг, организастыг хемчеглерни албаанында деп сөглээр ужуруг. Бо талазы-биле совхозтуң дирекциязы-даа, салбыр эргелекчиндеа, ыланғыя ферманың эргелекчизи уре-түңнелдиг хемчегни албаан.

Чижээлээрге, социалистиг хүлээлгелерни алган соонда, ону күүседир талазы-биле кандыг хемчеглерни алганы? Ол дээш коллективтиң сагыш-сеткилин, хей-аъдын көдүрер масса-политиктиг, таймылбыр ажылдары чоруттунмайн турган, социалистиг чарыштың түңнелдерин кылыры ай санында хамаанчок, чыл дургузунда уттундурган турганы кымга-даа тодаргай. Ферма эргелекчизи М. Өлчей-оолда ажыл-агыйжы эвес байдал черле илдец, ол хамаанчок ооң боду коллективтиң мурнунга харыысалгазын угаш, арага-дарылаар чүүлдер база бар.

Ам кыштагладыышкынның байдалы кандыгы? Анаа белеткел четпес болганындан, 180 молдурганы, 70 инекти даштын чадагай кажаларда тургузу азырап турар, кажаларга урар өдек чок, оларның адаа доңгулап калган. Оларны соок суг-биле суггарып турар. Мындыг байдал турда, сүт саалдазы кызырлып турбайн канчаарыл!

Төрүүр инектерни, күжү арган молдургаларны ажлар талазы-биле, черле сүт саалдазын көдүрер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алыры совхозтуң дирекциязындан негеттинип турар, бо талазы-биле маңаа шыңгыы контроольду тургузар херек. Мынчангаш Мажалык сүт-бараан фермазында бо дувураазының байдалды кыска хуусаа иштинде эдип ап, Октябрьның 50 чыл оюнуң байырлалын демдеглөр чылда күш-ажылчы улуг тиилелгелерни чедип алыр дээш бүгү күжүн салып ажылдаары ферманың коллективинден негеттинип турар-дыр. Ынчаарга совхозтуң тускай эртемнилери, ооң дирекциязы болгашында партия организациязы ук ферманың ажылын көдүрер талазы-биле боттуг дузаны чедирер үе келген-дир дээрзинче кичээнгейни углап турар бис.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

Монгуш Дугаржап 1961 чылда хүлээп алган бульдозери-биле капитал септелге чокка 6 чыл дургузунда орук тудуунда ажылдап келген. Ол дээрге капитал септелге чокка бульдозерниң ажылдаза чогуур нормазын ийи катаптап ажырганы ол болур. Ол үелериниң иштинде 216 муң кубометр довуракты сайгарып ажылдаар ужуруг тургаш, 276 муң кубометрни ажылдап кылган болгаш 6 чылдың нормазын 130 хуу күүсеткени ол.

Эрткен 1966 чылда эш Монгуш 36 муң кубометр довурак ажылдап кылыр тургаш, 46 муң кубометр чедирип, чыл планын 135 хуу күүсеткеш орук участогунуң коллективинде калбарган социалистиг чарышка бирги черни эзлээн.

Бодунуң техниктиг билини болгаш ажылының дуржулгазын эш-өөрүнге күзелдин-биле дамчыдып берип чоруур. Чижаа, ооң өөреникчизи чораан Сат Доржу ам орук участогунда мурнакчы бульдозерист апарган. Эрткен чылын ол ажыл планын 120 хуу күүсеткен болгаш мурнакчыларның санынга кирген, база-ла дуржулгалыг бульдозерист болу берген. Эш Монгуш Дугаржап амгы хүннерде бодунуң бульдозерин септелге кирген, ооң септелгезин Совет Армияның хүнүнде доозар деп хүлээлгени алган ажылдап турар.

М. КАВАА-САРЫГ.

Байдал дүвүренчиг

Бистиң Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозта Чыргакының Мажалык сүт-бараан фермазы каш чыл бурунгаар тургустунган. Ооң коллективи доктаамал ажылчынар-биле быжыглаттынып, күрүне мурнунга хүлээлгелерни күүседир талазы-биле бодунуң күш-ажылчы үлүүн төлептиг киирип келген. Фермага мурнакчыларның саны көвүдеп, сагылга-чурум быжыг болуп, ооң кежигүннери демниг ажылдап келгеннер. Ыланғыя фермага хой чылдар иштинде ажылдап келген мурнакчы кадарчы Монгуш Хуна, саанчылар Моңгуш Мадыш-оол биле Моңгуш Бак-кыс олар эрткен чылын боттарының социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн. Чижээ, М. Мадыш-оол бодунга быжыглаан 12 инээнден 13 муң ажыг кг сүттү саап алыр турган. 23 муң кг ажыгны сагган, а М. Бак-кыс хүлээлгезинден 2266 кг сүттү ажыр сагган.

Ындыг болза-даа үстүнде айытқыган бо ийи саанчыдан өскелер сүт саалдазының талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдавайн барганын айтыр херек. Саанчыларның хой пуруузу бир саар инекке онааштыр 1100 ажыг кг сүттү саар турган, ону чүгле 500—700 кг чедиргеннер. Мынчангаш, ферма нимтизи-биле сүт саап алырының, ону күрүнеге садарының планын чедир күүсеткээн. Ынчаарга 1965 чыл-биле деңнээрге, ук ферма ынчаарда күрүнеге 140 тонна сүттү саткан турган болза, эрткен чылын ооң сатканы 115 тонна болган.

Сүт саалдазының мынчаар кудулап турарының чылдагааны чүдел дээрзин ферма эргелекчизи эш М. Өлчей-оолдан айтырарга, сүткүр инектерни аарыг дээш үзүп алгаш барганында база фермаңы Чыргакы салбырдан төп фермаже шилчидип турда, ында хой инектеривис артып калганында деп чылдагаанар чугаалаар. Бо чүүлдер маңаа чамдык чылдагааннар болуп чадавас-ла харын.

Ындыг болза-даа маңаа кол чылдагаан болза, фермага сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле чогуур зооветеринарлыг, организастыг хемчеглерни албаанында деп сөглээр ужуруг. Бо талазы-биле совхозтуң дирекциязы-даа, салбыр эргелекчиндеа, ыланғыя ферманың эргелекчизи уре-түңнелдиг хемчегни албаан.

Чижээлээрге, социалистиг хүлээлгелерни алган соонда, ону күүседир талазы-биле кандыг хемчеглерни алганы? Ол дээш коллективтиң сагыш-сеткилин, хей-аъдын көдүрер масса-политиктиг, таймылбыр ажылдары чоруттунмайн турган, социалистиг чарыштың түңнелдерин кылыры ай санында хамаанчок, чыл дургузунда уттундурган турганы кымга-даа тодаргай. Ферма эргелекчизи М. Өлчей-оолда ажыл-агыйжы эвес байдал черле илдец, ол хамаанчок ооң боду коллективтиң мурнунга харыысалгазын угаш, арага-дарылаар чүүлдер база бар.

Ам кыштагладыышкынның байдалы кандыгы? Анаа белеткел четпес болганындан, 180 молдурганы, 70 инекти даштын чадагай кажаларда тургузу азырап турар, кажаларга урар өдек чок, оларның адаа доңгулап калган. Оларны соок суг-биле суггарып турар. Мындыг байдал турда, сүт саалдазы кызырлып турбайн канчаарыл!

Төрүүр инектерни, күжү арган молдургаларны ажлар талазы-биле, черле сүт саалдазын көдүрер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алыры совхозтуң дирекциязындан негеттинип турар, бо талазы-биле маңаа шыңгыы контроольду тургузар херек. Мынчангаш Мажалык сүт-бараан фермазында бо дувураазының байдалды кыска хуусаа иштинде эдип ап, Октябрьның 50 чыл оюнуң байырлалын демдеглөр чылда күш-ажылчы улуг тиилелгелерни чедип алыр дээш бүгү күжүн салып ажылдаары ферманың коллективинден негеттинип турар-дыр. Ынчаарга совхозтуң тускай эртемнилери, ооң дирекциязы болгаш ында партия организациязы ук ферманың ажылын көдүрер талазы-биле боттуг дузаны чедирер үе келген-дир дээрзинче кичээнгейни углап турар бис.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

МААДЫРЛАРНЫҢ СӨЗҮ

Политиктиг номнар үндүрер чер «Өлген маадырлар чугаалап тур» деп чыындыны белеткеп үндүрген. Ол номнуң авторлары Ада-чурттуң дайынының үезинде тулчуушкунуңу шөлдеринге өлген. Ынчалза-даа бистер оларның аттарын утпаан бис.

Парлалганың медээлер агентилели ол номдан алган чамдык чагааларны, оларны бижээн кижилериң дугайында допчу сөстерни номчукчуларга бараалгадып тур.

ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ ӨЛУРУ КОРГУНЧУГ ЭВЕС

Дайын эгелээнинден бээр алды хонган. Ровно хоорайже шургуп кирип келген калчаалыг фашистерни кызыл сылдыстыг танк боолап эгелээн. Машинаның башкарыкчызы Павел Абрамов кажар-оптут аргазы-биле танкызын чорудуп, дезип маннашкан дайынның чадаг шериглерин бастырып чорупкан. Ынчалзадаа сиэряд илчирбеин үзе дээпкен. Шимчевейн турупкан танкыже халчып олурган немецтерни пулеметбиле адып эгелээн. Ийи танкист-биле фашистерниң аразында төөгүлүг сегиржип алышкынның эгелээни ол. Танкистер элчип-селчип боолап турган: бирээзи боолап турда, эжи дыштанып алыр. Дайынның атакаларының аразында Александр Голиков кадайынга чагаа бижээн.

1941 чылдың июнь 28.

Эргим Тонечка!

Мен черле билбес-тир мен, сен бо чагааны кажан-бир шагда номчуур ирги сен бе? Бо мээн сөөлгү чагаам деп үвени ылап билир мен. Ам олумнуг, ийиг тулчуушкун чоруп тур. Бистиң танкывыс үредлир аттырган. Фашистер бисти бүзээлеп алган. Оларның атакалыг үнзедиг өй-туг шаап келдивис Островский кудумчузунда ногаан мундирлериг өлген фашистер эмгежок. Оларны көөрге, шиччевейн чыдар улуг пагаларга домей.

Богун дайынның алды дугаар хүнү. Павел Абрамов биле мен ийилээн артывыс. Мен ооң дугайын сеңээ бижээн мен, ону сен билир сен. Бис боттарывыстың амы-тынывысты камгалаарының дугайын бодавайн-дыр бис. Дайынчылар болгай бис. Төрээн чуртувус дээш өлүрүнден кортпас бис. Немецтер бисти дээш болдунар-ла шаа-биле улуг когаралга таваржыр болзуп деп бодаан-на чүвевис бо... Чүү-даа чок кылдыр үттүг таарладыр аттырып каапкан танкыда олур мен. Изин хелчок, суксанчыг деп чүвези кончуг. Дамды-даа суг чок. Сээн чуруун мээн дөңмээм кырында бо чыдыр-ла. Мен ол чурукту, сээн ак-кок карактарыңны көргеш, сеткилим сергеп, чиик апаар—сен мээн-биле кады-дыр сен. Сээн-биле ажыт-чажыт чокка, шаанда Ивановога чугаалажып турганывыс ышкаш, чугаалажыксаар-дыр мен...

Дайынчылардың боолаарындан танк сириейнип тур, мынчалзадаа бис ам-даа дириг бис. Снарядтар төнген, октар база хевзиг арткан. Павел дайынчыларны шыгаап адып чыдыр, а мен «дыштанып», сээн-биле «чугаалажып» олур мен. Сөөлгү катап деп чүвени билир мен. Үр-ле чугаалап олурукаам кээр-дир, мынчалзадаа чай чок. Мени зокзалче үдеп турган, канчаар байырлашканывысты сактыр-дыр сен бе? Ынчан сеңээ кеззэ-мөңгеде ыяк мен дээн сөстеримге сен бүзүревес турдуң. Мени бүгү назынымны иштинде чүгле сээнни болзун дээш бадылажып алырын саналдадың. Сээн дилээнни амырат күүсеттим. Сээн паспортунда, менде квитанцияда бис ийини ашак-кадай дээнин бадыткаан таама бар. Дыка-ла эки-дир. Ынаар ырак черде сеңээ ынак кижи бар, ол сээн дугайыңны бодап, сеңээ ынак чоруур деп бодал-биле өлүрге эки-дир.

Танкыда деже адып каан үттү өттүр кудумчуну, ногаан ыыштарны, садта чидиг ногаан будуктарны көрүп олур мен. Дайын соолунде дириг артып калыр улустар силериң чурттаганар бо чечектер ышкаш чараш болгаш аас-кежиктиг болур...

Амыдырал дээш өлүрү коргунчуг эвес-тир...»

Танкының экипажын фашистер канчап чоон-даа тургаш болза диригге тудуп алыр деп шиитпирлээн. Олар автоматтарын адарынга белеткеп тудуп алгаш, сырый чыскаалышкаш, атакалап кирипкен. Танкистерниң пулемёду база катап эдип эгелей бээрге, фашистер дезипкен. Ооң соонда дайынчылар артиллерия-биле танкыны чок кылып каан. Хоорайның чурттакчылары маадырларны хөөржүткеш, хөөрүнге «Ийи танкист» деп бедүүн сөстерни бижээн.

Ам ында тураскаал тургускаш, маадырларның аттарын оюп тургаш бижип каан.

БАЗА КАТАП ЧУРТТААР БОЛЗУМЗА...

1941 чылдың октябрьда немецтер совет найысылалга чоокшулап чедип келген. Эң ылаңгыя фронтуңуп Наро-Фоминск участогунга байдал дыка бергедеп келген. Артында Москва, аткаарлаар чер чок.

Октябрьның боран эртенинде немец шериг кезектери атакаже киреринин туружун эзлеп алганнар. Мурнунда камгалал шугумунда үр үениң тулчуушкуннарынга моган турупкар кызыл шериглилер бар деп чүвени калчаараан фашистер билип турган. Олар чиик тиилелгенин дарый чедип алырынга чигаинмаавер. Курлавырдан келген кас автомашиналарны манатпайн турарлар.

Чаңгыс Адар-Төш оруун септээринге эвес, чылдың кайы-даа үезинде Чадаана—Хандагайты, Чадаана—Сүт-Хөл болгаш өскедаа оруктарга тудуушкун болгаш септелгелер үезинде Монгуш Дугаржапка кандыг бергелер турбаан дээр!

Чыл санында-ла Чадаананың орук участогунуң мурнунга салдынган будүүрүлге онаалгаларын күүседиринге дуржулгалыг бульдозеристиң күш-ажылчы салыышкыны улуг. Довурак сайгарар берге болгаш нарын ажылдарны Монгуш бодунуң бульдозер-биле хостуг болгаш чииги-биле боттандырып турар. Үүге дээрге ол бодунуң хөрөөнин мастери, күчүлүг техниканың билдилиг башкарыкчызы, күш-ажылга ынакшылдыг, ак сеткилдиг болгаш бодунуң ажыл-ишчи.

Дугаржап Чолдак-Ашакович 8 чыл дургузунда үзүктел чокка Чадаананың орук участогунда бульдозеристеп ажылдап турар. Совет Армияның албанын эрттиргеш келген дораан-на ол аная ажылдап эгелээн. Орук участогунга ажылдап эгелээнинден бээр коллективтиң мурнакчыларының бирги одуруунга туруп келген. Күш-ажылчы улуг чедиишкиннери дээш Совет чазак эш Монгуш Дугаржапты 1966 чылда «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаннаан.

Монгуш Дугаржап 1961 чылда хүлээп алган бульдозери-биле капитал септелге чокка 6 чыл дургузунда орук тудуунда ажылдап келген. Ол дээрге капитал септелге чокка бульдозерниң ажылдаза чогуур нормазын ийи катаптап ажырганы ол болур. Ол үелериниң иштинде 216 муң кубометр довуракты сайгарып ажылдаар ужуруг тургаш, 276 муң кубометрни ажылдап кылган болгаш 6 чылдың нормазын 130 хуу күүсеткени ол.

Эрткен 1966 чылда эш Монгуш 36 муң кубометр довурак ажылдап кылыр тургаш, 46 муң кубометр чедирип, чыл планын 135 хуу күүсеткеш орук участогунуң коллективинде калбарган социалистиг чарышка бирги черни эзлээн.

Бодунуң техниктиг билини болгаш ажылының дуржулгазын эш-өөрүнге күзелдин-биле дамчыдып берип чоруур. Чижаа, ооң өөреникчизи чораан Сат Доржу ам орук участогунда мурнакчы бульдозерист апарган. Эрткен чылын ол ажыл планын 120 хуу күүсеткен болгаш мурнакчыларның санынга кирген, база-ла дуржулгалыг бульдозерист болу берген. Эш Монгуш Дугаржап амгы хүннерде бодунуң бульдозерин септелгеге киргеп, ооң септелгезин Совет Армияның хүнүнде доозар деп хүлээлгени алган ажылдап турар.

М. КАВАА-САРЫГ.

ШЫН
2-ГИ АРЫН
1967 ч. январь 19.

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТА-зында бүдүрүлгениң мурнакчылары хөй. Оларның бирээзинге токарь П. А. Кузьмин санадып турар. Дуржулгалыг токарь эрткен чылын элээн хөй чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шингээдип киирген.

ЧУРУКТА: токарь П. Кузьминниң ажылдап турары.

И. МИЛОНОВТУҢ фотозу.

Күш-ажыл камгалалы—чугула айтырыг

Коммунистиг партиянып XXII съездизинге хүлээн алган программада күш-ажылдың байдалын бүгү тала-биле чаагайжыдары болгаш чигедири чоннун материалдыг болгаш кадык-чадагай байдалын көдүрерине улуг сорулгаларның биреэзи деп айытқан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, ында ажылдап турар кижилерниң кадыкшылы бүдүрүлге черинде күш-ажылдың камгалалы, ээл-ондактыг таварылгаларны болдурбазының талазы-биле ажыл кандыг байдалда туруп турар болдур оон дорт хамаарылгалыг.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазының база бир улуг дазылы болур көдээ ажыл-агый бүгү тала-биле механизаттыгның турар. Хову-шөлдерде, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда бедик бүдүрүкчүлүг, янзы-бүрү маркалыг техниканы ажыглап турар. Бир эвес ол техниканы чөптүг ажыглаарының дүрүмнерин, электрилиг дерилгелер-биле база химиктиг хораннар, чемишчидилгелер-биле овааарымчалыг ажылдаарын билбес болза, ээл-ондактыг таварылгалар болуп, харындаа айыылга чедирип болур. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларның улуттукчулары күш-ажылдың камгалалынче, оон байдалын экижидеринче, айыыл чок чоруктун техниказынче улуг кичээнгейни салбайын, ону ийиги чергениң айтырыы деп бодап турары шын эвес.

Өвүр районнуң «Коммунизмче өрүк» колхозун ап көрээлидер. Ук улуттукчулары күш-ажылдың камгалалынче, оон байдалын экижидеринче, айыыл чок чоруктун техниказынче улуг кичээнгейни салбайын, ону ийиги чергениң айтырыы деп бодап турары шын эвес.

Өвүр районнуң «Коммунизмче өрүк» колхозун ап көрээлидер. Ук колхозтуң 1966 чылда бүдүрүлге планынга күш-ажыл камгалалынга, ээл-ондактыг таварылгаларны болдурбазының талазы-биле хемчегларге 96 рубль, өртке удур ажылдарга —100 рубль түүнүг хөреңги аңгылаттынган турган. Колхоз ол хөреңгини канчаар ажыглааны? Бо талазы-биле чоруткан хыналдаан илерээни болза, техниканың айыыл чок болурун илередип көргүскен плакаттар саттынмаан, өрт үнүп болур хөй-ниитиниң черинде, фермаларда, хойжуларның коданнарында өртке удур дерилгелер кылдынмаан. Колхозтуң кывар-чаар материалдар шыгжаар пунктузунда өрт шиди турган. Эш-хуузунуң судтарында 70 ажыг активтер хаара туттунган. Оларның иштинден эң-не идепкейлиг эштерни адаары өөрүнчүг. Бай-Талда эш-хуузунуң судунуң даргазы пенсионер Арапчан, Каргыда Х. Кула, Кара-Хөлде К. Кызыл-оол олар чоннун негелде хомудалдарын ой-шаанда шиитпирлеп, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыткан-нарның хөрээн дарый көрүп, чурттакчы чоннун калбак киржилгези-биле эш-хуузунуң судтарын эрттирип турар. Үш кезек черге эш-хуузунуң судтарының база улус төлөлекчилериниң практиктиг семинарын организастап эрттирген. Кара-Хөлде, Каргыда, Бай-Талда партия организациялары, көдээ Советтер эш-хуузунуң судтарын эки удуртун келгенин демдеглевес аргажок.

Ынчалза-даа районнуң чамдык черлериндe эш-хуузунуң судтарының ажылы кошкак. Шуйда (даргазы эш Сат), Тээлиде (даргазы эш Чамыян), Кызыл-Дагда (даргазы эш Байыс), «Тээли» совхозта (даргазы эш Симчит) эш-хуузунуң судтары багай ажылдап турарын айтыр херек. Бо черлерде хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар эвээжевейн турар. Көдээ Советтер, ажыл-агыйларның удуртукчулары эш-хуузунуң судтарының ажылын удуртпайн, өлче кандыг-даа сагыш салбайн келген. Эш-хуузунуң судтарының, эки-тура улусчу дружиналарның ажылынга практиктиг дуза чедиринде четпестер ам-даа бар.

Эрткен чылдың июльда «Хулиганнааны дээш харысалга онаарын күштелдирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң үндүрген Чарлын удуртулга болдургаш, совет хоойлу-дүрүмну быжыглаарынга чоннуң эвилелдеп, хем-херек үүлгедир чорукту баш удур болдурбас дугайында хемчегларни ап чорудуп тургаш, совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга чедиишкиниг ужуражыр бис.

С. СЕРИН-ООЛ.

Социалистиг хоойлуну камгалаар

СЭКП-ниң XXIII съездизи социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаарынче угланган хемчегларни ап чорударынче онза кичээнгейни угландырган.

Совет суд органнары чүгле кеземче, негелде керектерин шиидип, шиитпирлээр эвес, а масса чоннуң ортузунга хоойлу-дүрүмнү камгалаар талазы-биле кижизидилге, танылыга ажылын калбартыр болгаш суд-биле чоннуң харылзаазын быжыктырар, ол ышкаш хамаатыларның хостуг эргелерин, социалистиг ёзу-чурумну, хөй-ниитинин, күрүненик өнчү-хөреңгизин магадылап камгалаар хүлээлгелиг.

Бо чугула сорулганы амыдралга боттандырар дээш, Бай-Тайга район суду чамдык хемчегларни ап чоруткан. Районнуң улус суду соңгукчу чоннуң мурнунга сес удаа отчёдун берген. Ажылчы чон ортузунга эрге-чурумга хамаарышкан лекция, беседаны 20 удаа чоруткан.

Судтуң ажыл-чорудулгазы чүгле отчёт, лекция, беседа-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Чамдык кемниг керектериниң айыылын, хоралыын илередип, херек үүлгедикчилерин парлалга дамчыштыр сойгалап келген. Улус суду хөй-ниити организациялар-биле харылзааны үспейн турар. Эш-хуузунуң судтарынга практиктиг дузаны семинар, беседа-даа хевири-биле чорудун келген. Районда эш-хуузунуң 13 судтары ажылдап турар. Ыраккы Кара-Хөлдүң Сукпакта, Шуйда кадыкшылга школазында эш-хуузунуң судтары тургустунган. Эш-хуузунуң судтарында 70 ажыг активтер хаара туттунган. Оларның иштинден эң-не идепкейлиг эштерни адаары өөрүнчүг. Бай-Талда эш-хуузунуң судунуң даргазы пенсионер Арапчан, Каргыда Х. Кула, Кара-Хөлде К. Кызыл-оол олар чоннуң негелде хомудалдарын ой-шаанда шиитпирлеп, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыткан-нарның хөрээн дарый көрүп, чурттакчы чоннуң калбак киржилгези-биле эш-хуузунуң судтарын эрттирип турар. Үш кезек черге эш-хуузунуң судтарының база улус төлөлекчилериниң практиктиг семинарын организастап эрттирген. Кара-Хөлде, Каргыда, Бай-Талда партия организациялары, көдээ Советтер эш-хуузунуң судтарын эки удуртун келгенин демдеглевес аргажок.

Малдың баш саны чүге кудулааныл?

1965 чылдың түүнелин эрткен чыл-биле деңнээрге, Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң малының баш санының өзүлдези кудулаан. Эрткен чылын бода малдың баш саны 1554, шээр малдың — 14892 баш чедирерин планнаан болза, бода мал 1481, шээр мал 12269 баш болганы колхоз баштаар чери четпес ажылдаанын көргүзүп турар. Эрткен чылын 1470 баш кыс хойну тарып боозатпаан, азы сула эдерилгеже киирбээн. Колхозчуларның уставтан ажыг малдарын садып алыр ажылды база эки организаставайн келген. 1965 чылда колхозчулардан элээн каш малдарны садып алза-даа, амга чедир оларны бөлүп шыдаваан. Колхозчу Солун-оолдуң саткан анайларының өртээн колхозтуң зоотехниги О. Мандак алгаш, колхозка дужаап бербээни илерээн.

Эрткен чылын колхоз төрүүр чүс малга онааштыр 60 бызааны, 53 хураганы, 35 анайны, 71 кулунну алган. Мал ажылынга удуртулга, хыналда кошкак болганы-биле, эрткен чылын 3467 баш мал янзы-бүрү чылдаганнар-биле өлүп когараан. Чүгле малдың баш саны эвес, оон продуктузуу база кудулаан. 1965 чылда ипек бүрүзүнден ортумаа-биле 705 кг сүт саап алган болза, эрткен чылын чүгле 613 кг болган, а хой бүрүзүнден 1,6 кг дүк кыргып алган болза, эрткен чылын 1,3 кг болган.

Ам беш чыл планының ийиги чылының эгезинче киирипкен хирезинде, ажыл-агыйның байдалы база мактаныр аргажок. Төрүүр хой кадарчылары Хертек Ажыва, Күжүгет Буянды оларның коданнарында чаш хураганнар кажаалары амга чедир чок. Төрүүр хойларның чамдык коданнарында бүдүрүкчү кошкарлар чок. Төрүүр 270 хой кадарын турар Саая Арапчорнуң коданында чаңгысла бүдүрүкчү кошкар бар. А бүдүрүкчү кошкарлар салдынган коданнарда кыс хойлар амдыгаа чедир өөлдавайн турар.

Бо болгаш өске-даа четпес ажылдарже амдыгаштан эгелеп кичээнгей салып, эдери чугула. Совет күрүнениң тургустунганындан бээр бежен чыл болур ою совет кижилериниң ажыл-агыйының чедиишкиннериниң байырлалы болурун билири чугула. Ол хүн хонук эрткен түүм-на улам чоокшулап орар, ынчангаш эрткен чылдың түүнелдерин ажыл-агыйжы ёзу-биле анализтеп көрүп, четпестерни чайладыры дээш дээштиг хемчегларни ап чорудары негеттинин келген.

Х. ДОЙНУҢ.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

Арга-ыяш дугайында өөредигниң үндезилекчизи

(Г. Ф. Морозовтуң төрүттүнгениннен бээр 100 чыл болганынга)

Георгий Федорович Морозов — арга-ыяш дугайында өөредигниң үндезилекчизи, фотоценология болгаш ландшафтоведение деп бойдус эртемниниң үндезилекчилериниң биреэзи.

Г. Ф. Морозов 1867 чылдың январь 19-та Петербургта төрүттүнген. Баштай кадеттер корпузун, оон соонда Павлово хоорайга шериг училищезин дооскаш, аныяк офицер шериг албанынга үш-ле чылда ажылдаан. Шериг албанындан үнүп алгаш, 23 харлыг Морозов адазы удурланып турда-ла бойдустуң янзы-бүрү чажыттарын өөренири-биле Петербургтуң арга-ыяш институдунга кирген. Ону дооскаш, аныяк тускай эртемниг Владимир болгаш Воронеж губернияларының арга-ыяштарын могаг-шылаг чокка шинчилеп өөренип, Радомск биле Варшавск губернияларга лесник болуп ажылдап турган.

1896—1898 чылдарда даштыкы чурттарже үнүп, ында ыяш ажыл-агыйының болгаш ыяш өстүрериниң дуржулгазын өөренип чораан.

1901 чылдан эгелээш, Петербургтуң арга-ыяш институдунга ажылдап киргеш, аңаа 17 чылдың дургузунда эртем ажылын, хөй-ниити болгаш удуртукчу ажылдарны чорудуп келген. Бо-ла үеним иштинде Г. Ф. Морозов «Арга-ыяш дугайында өөредиг» деп номну, он-он эртем ажылдарын, (оларның иштинде «Арга-ыяштарның бойдузу», «Арга-ыяштарның шынарларын», «Ыяштарның солчуушкунун», «Арга-ыяштарның кол хевирлерин») бижээн, кафедрал библиотеканы болгаш музейни тургускан, элээн каш эртем ниитилелериниң ажылынга идепкейлиг киржип, арга-ыяш ниитилелиниң органы «Лесной журналды» редакторлап, арга-ыяш шинчилекчилериниң съездилеринге киржип, ыяш аймаанның дуржулгалыг ажылының доктаамал комиссиязының кежигүнү турган.

Бо-ла чылдарның дургузунда Г. Ф. Морозов ыяш ажыл-агыйынга өртемни ажыглаары дээш демисежип, бойдустуң бо үнелиг байлаан корумчурум чок араатанзыг кыргып-хыдыырынга удур ажылды чорудун турган. Бистиң чуртувустуң бойдузунун, чериниң кырының база өске-даа географтыг байдалдарынга үндезилеттинген арга-ыяштарның янзы-бүрү хевирлериниң дугайында өөредигни Г. Ф. Морозов нептередип келген.

Г. Ф. Морозов болза Россия биле Барыын Европаның мурнакчы чурттарынга арга-ыяш шинчилелиниң дугайында эң-не үнелиг үүлдерни ап турган, арга-ыяштар дугайында бодунуң өөредиин чогаадып турган. Ийде, өзүлде сайзырал дээш чайгаар демиселдиң, организмнер биле долгандыр турар бойдустуң харылзааларының дугайында Дарвиннің өөредиин арга-ыяшты шинчилээрде аңаа хереглээн. Үште, хөрзүн эртемниң үндезилекчизи Б. В. Докучаевтиң хөрзүн биле зоналар дугайында өөредиинге үндезилээш, Г. Ф. Морозов ыяш аймаанның өзүн сайзыраарының мындыг кол үүлдерин тодаргай айытқан: 1) аңгы-аңгы ыяштарның иштики (биологиялыг) шынарлары; 2) арга-ыяштың «иштики» байдалын тургускан ыяш аймаанын бот-боттарының аразында хамаарылгалыг харылзаалары; 3) ыяш аймаанның үнүп турар чериниң бойдузунуң байдалдары (чер кыры, климат, хөрзүн, суг, агаар).

Бо бүгүнү өөренип көргеш, Г. Ф. Морозов арга-ыяш дээрге аңгы-аңгы ыяштарның каттышкан аваа-ла түүү эвес, ол болза бойдустуң кончуг нарын болуушкуну-дур, ыяштарның кол-кол белүктери (кезектери) бот-боттарының аразында болгаш долгандыр турар бойдус-биле ханы харылзаалыг, хөрзүнден, агаардан дириг амыдыраннардан кончуг улуг хамаарылгалыг деп чугула идеяны бир-ле дугаар идип үндүрген.

Г. Ф. Морозов оон аңгыда арга-ыяштарны канчаар тарыырының, катап өстүрериниң болгаш оларны ажыг кадагалаар дугайында чаа методтарны болгаш аргаларны чогаадып турган.

Лесниктиң дузалакчызы, арга-ыяш школазының башкызы, арга-ыяш институдунуң профессору, «Лесной журналдың» редакторуда турган, Г. Ф. Морозов бистиң чуртувуста бойдус байлактарын камгалаарын долдурар дээш арга-ыяштарны араатанзыг узуткаар чорукка удур демисежип чораан.

Россияның арга-ыяжын чедиишкиниг шинчилеп өөренип, оон дугайында магалыг утка-шынарлыг номнарны бижип база тускай чаа өөредигни үндезилеп чогаатканы дээш География ниитилели П. П. Семенов-Тянь-Шанский аттыг алдын медальды Г. Ф. Морозовка үш катап тывыскан.

Бистиң социалистиг чуртувуска Морозовтуң арга-ыяштар дугайында өөредиин ёзулуг үнелеп көрген, ынчангаш оон ады бойдустуң алдарлыг улуг эртемненириниң аразында төлептиг черде чептүү-биле туруп турар.

К. ШАКТАРЖИК,
география эртемниниң кандидаты.

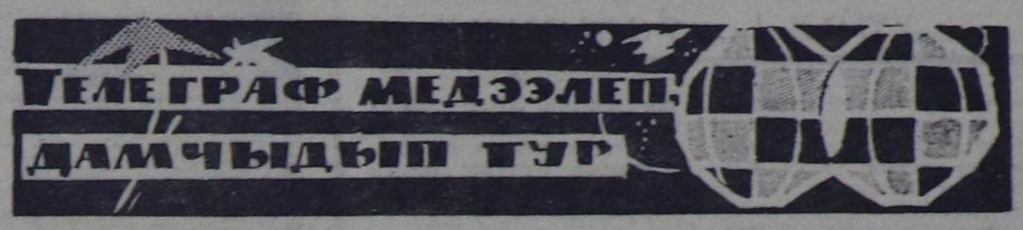

ЛАОСТУҢ АГААРЫНГА

ХАНОЙ. (СЭТА). Январь 7-де Лаостуң патриотчу чепсектиг күштери Фонгсали можунуң агаарынга ийи америк самолёттуг аңдара атқан.

«Патет-Лаонуң үнү» радионуң дыңнадыын барымдаалаш, Бьетнам информас агентилелдиң дамчыдыш турары-биле алырга, 1964 чылдың январь 17-ден 1967 чылдың январь 7-ге чедир үеде Лаостуң девискээриниң агаарынга аңдара атқан америк самолёттарының ниити саны 450 болган.

—⊙—

Уганда чазааның хемчеглери

КАМПАЛА. (СЭТА). Уганданың чазаа мооң мурнунда чуртка чурттаар кылдыр даштыкы он кижилерге берген чошшээрелди хавырып алырын шиитпирлээн. 24 шак иштинде ол даштыкы кижилер чурттан үнүп чоруур ужуралыг. Кампала радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, уганда чазааның шиитпири бо чылдың январь 16-дан эгелеп күштүг болур.

Даштыкы кижилериниң аттарын айытпайн, радионуң демдеглээни: олар «Уганданың айыыл чок болгаш турум болур чоруунга когаралды чедирип турар» ажыл-чорудулганы үр үеде кылып келген.

Бир эвее чазак шыңгыы хемчеглерни албаан болза, кожазы күүнелер-биле дайынче Уганданы киир тыртып болур турган ийик деп, радионуң дыңнадыында демдеглеп турар.

Тунис улустуң байырлалы

ТУНИС. СЭТА-ның корреспондентизи А. Макаровтуң дамчыдыш турары болза:

Тунис улус улуг байырлалды — хамаарышпас чорук дээш демиселдиң хүнүн демдеглеп турар.

15 чылдың мурнунда, 1952 чылдың январь 18-те, француз колониалисти эрге-чагырганар чуртка калбарган национал-хосталгалыг шимчээшкинни узуткаарын оралдашпышаан, «Чаа дустур партияның» удуртукчуларын болгаш чамдык депшилгелиг организацияларның ажылдакчыларын тудуп хоруудаан.

Тудуп хоруудаашкына харыы кылдыр тунисчилер национал-хосталгалыг демиселди күштелдирген.

Хосталгалыг демиселдиң түүнелинде тунис улус хамаарышпас чорукту чедип алган.

Ам тунисчилер боттарының байырлалын национал бүрүн тускай догунноашкынның байдалдарында демдеглеп турар.

Чуртта даштыкы эжелел шериглер чок болган.

«Социалистиг дустур партия» дээр башкарыкчы партияның парлап үндүрген кылгырында демдеглеп турары-биле алырга, Тунис бодунуң национал хамаарышпас чоруун улам ыңай быжыглаарының оруу-биле баарына бүрүн шиитпирлиг.

Болгарияның химия үлетпүү дүргедеткен темпилер-биле хөгжүп турар. 1967—1970 чылдарда чурттуң янзы-бүрү черлеринге улуг химияның хөй объектилери көстүп келир, оларның эң улуу болза Враца хоорайның чоогунда кылымал чемишчидилгелерниң комбинады болур.

ЧУРУКТА: Врацтың чоогунда «Плодородия» комбинаттың тудуу.

БФ—СЭТА-ның фотозу.

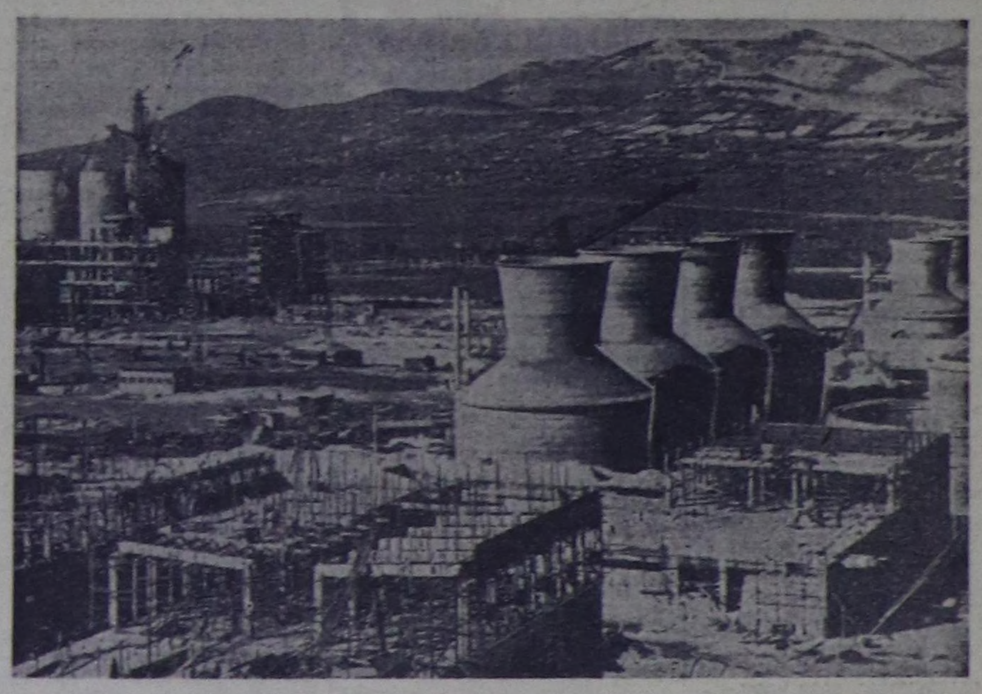

Көвүдедип турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бо айның тоңчузунге чедир база 10.000 америк солдаттарны Муруу Вьетнамче чорудар деп турар дээрзин АП агентилел Пентагонуң информас дыңнадыын бадымдаалаш, дамчыткан. Ынчангаш январь тоңчузунде Муруу Вьетнамда америк шериглериниң саны 405.000 кижи четкен турар. 1967 чылдың тоңчузунде америк шериглериниң саны 475.000 кижи болур дээрзин ол-ла болүктер айтып турар.

Бо үеде Вьетнамда дайынга киржип турар америк чепсектиг күштериниң саны 500.000 кижиге четкен турар.

—⊙—

ДЕМИР ОРУКТАР ХАГДЫНАР

РИМ. (СЭТА). Италияның 5.270 километр демир оруктары—чурттуң бүгү демир орук четкизиниң үштүү барык бир кезин чоокку үеде хагдынар деп турар. Күрүне демир оруктарының эргелелиниң хүлээлгалган бо шиитпири калбак италь хөй-ниитизиниң удурланышкынын болдурган. Ол шиитпир болза, бо участоктарга моон соңгаар демир оруктарны ажыглаас дээр бүдүрүлге ээлериниң эрге-ажыктарын барымдаалаан.

САЛГАКЧЫЛАРГА ЧЕТКЕН

ойталаан. Дайынчының көгүдүүшкүү-даа, коргудуушкуну-даа оон түрүжүн өскертип шыдаваан. Дорт буруудадыр барындаа чок болганындан немецтер Вераны хостап салыпкан. Ынчалза-даа олар ону бүдүү хайгаарап эгелээн. Партизаннар отрядынче чоруптарының аргазы тыптып келири билек, хайгылыкчы ону ажыглаар бодап турда, ону база катап тудуп алган.

Кадыг-дошкун шаажылал эгелээн. Уругнуң дыргаанының адаанче кызыдып каан инелерин киир хап, эмиглерин өрттедип, барык чанагаш бодун соокка үндүрүп, ижер, чиир чем бербейн турган.

Фашистер ону диригте арттырбас деп чүвеин Вера билип турган. Уруг бодунуң кыргаа пелин кээргеп, аңаа адрестээн чагааны бора саазынга бижип олурган:

«1941 чылдың ноябрь 29. Мен даарта өлүп каар мен, авай. Сен чер кырынга бежен чыл чурттаан сен, а мен чүгле хөрби дорт чыл. Чурттаксаарым кончуг. Мен көңгүе эвээшти кылган мен. Кижи көөр хөөн чок фашистерни сылба шавар дээш чурттаксаам кээр-дир. Олар мени хилинчектеп турганнар, ынчалза-даа мен чүнү-даа өчүвээн мен. Мээң өжөнимни мээң партизан эштерим негеп алыр деп чүвеин билир мен. Эжелекчилерни олар чок кылдыр чылча шаап каарлар.

Ыглава, авай. Бүгү-ле күжүмнү тиилелгеге берип турган, өлүрүмнү билип тур мен. Чону дээш өлүрү коргунчуг эвес. Дуңмаларым партизаннарже баргаш, дайынларны чылча шапсыннар деп, дамчыт.

Бистиң тиилелгевис ырак эвес!»

Бо чагааны Кызыл Шериг ээп келген соонда Поршеваның тонунуң иштики додарынга чораанын комсомолчунуң мага-бодуң ажаак тургаш тып алган.

ШКОЛАДА КУЗНЕЦОВТУҢ ЧАГААЗЫНДАН

«1943 чылдың июль 24.

Ам бир хонаарга, немец шериглериниң тыылынга келгенимдеи бээр он бир ай болур.

1942 чылдың август 25-те 24 шак 05 минута турда, немец эжелекчилериниң дарлалының адаанда чоөуурдап турар акы-дуңмаларның дөгүлген чаны, караанның чажы дээш хайыра чокка ожээн негээр сорулга-биле парашюттуг дүжүп келген мен.

Немец офицериниң хевин кедип алгаш, он бир ай дургузунда дайынны көрүп өөренип келдим. Украинада немец дарлалдың хадтаачызы Эрих Кохтуң нырыңай ижээнинге чедип, дайынга өлүмнүг согугну бээринге белеткенин келдим.

Даалга кончуг харысалгалыг, ону күүсеидре амы-тынын бээр апаар, чүге дизе чыскаал үезинде дайынга согугну берген соонда хоорай төвүнден үнүп чоруй баарының кандыг-даа аргазы черле чок. Мен ам-даа аныяк, амыдыралга ынак мен. Ынчалза-даа нем ышкаш ынак Ада-чуртумну немец-фашистиг эжелекчилерден хостаарынга мээң тыным херек болганда, мен өлүрүнден чалданмас мен. Орус патриот, большевик кижи чүнү кылып шыдаарыл деп чүвеин бүгү делегей билинн. Хүнүү өжүрүп шыдавазы ышкаш бистиң чонувусту чагырып шыдавас деп чүвеин немец фашистериниң баштыңнары билип алдым».

Кончуг берге даалгаларны күүсеидип чораан совет патриот ынчаар бижээн 1943 чылда Гитлерге удур чурттарының баштынчыларының Тегераанга суралының үезинде марының амы-тынынче салдыгашкы кылырын фашист разведка эланнап турда, ону Кузнецовтуң дузазы-биле баш удур илереткен. Кузнецов гитлержи командылал чериниң Курск дугазынче шавар халдаашкына белеткенин турарының дугайын дамчыткан. Разведчик Төрээн чуртунга ынак, оон тиилелгезинге бүзүрээр турган. Ынчангаш кижи кылып шыдаар арга чок чүвелерни кылып турган.

ОГЛУНГА ЧАГЫГ

Донда Ростов хоорайның чоогунга болган тулчуушкуннарга балыглаанган болук шериглер дүне када медсанбатка келген.

Оларның аразынга аар балыглаанган Тарасенко дээр лейтенант бар турган. Аныяк офицер бичин медорел кирип кел дораан карандашбиле саазын дилеп алгаш, оглунга соолгу чагааны бижээн.

«Мээң эргим оглум Гарик!

Сен бо чагааны номчуп шыдаар апаргыжедче хөй чылдар эртер. Дайын төнүп каар, хосталган черге база катап дайын мурнунда ышкаш аас-кежиктиг өөрүшкүлүг чуртталга чечектели бээр. Сен бичин турган, кавайга чыдып алгаш, улаарап, хүлүмзүрүп чыдырында, аваң биле бис сенин аас-кежиктиг болуп, мээң бичиимде түреп чорааныы ышкаш түревес деп бодап олурган бис. Мен сенин өстүр азыраарын бодап, ээзи баштайгы сөстерингe, бодалдарыңга өөрүп чордум.

Дайынның халаптыг кара хүннери чедип келген. Волга хемниң ол чарыынче аваа-биле силер өлүмден дезин чорупкан силер. 1942 чылдың мартта Кайсацкая деп станцияга өске улустуң бажыңына байырлажып чарылгаывысты дүжүп ышкаш сактыр боор сен. Сен чеңгр-ле маанаа сен. Ынчалза-даа мен аан чеде бербээн мен. Мен чүс-чүс муңмуң өске уругларның адаларыбиле бир домей бистиң чуртувусче халдааш, тайбың күш-ажылды үзүп, хөй ажыг-човулаңны эккелген каргыштыг немец фашистер-биле демиселге олген мен.

Мен ам өлүп чыда, мээң ынак оглум сен чечектелип турар хостуг социализм чуртунга чурттап, совет школага өөренип, өзүп доруга бергеш төөгүдеп Ада-чуртуң дайынының хүннериниң дугайын билип, маадырларның эрее чоруунуң дугайында рассказтарны номчуур сен деп чүвеге ханызы-биле бүзүрээр-дир мен.

Мээң ынак оглум, сен база мени дээш ыятпайн чоргаары-биле мынча деп чугаалап болур сен: «Мээң ачам даңгыраанга болгаш Ада-чуртунга шынчылы-биле келир үеним аас-кежиктиг дээш өлген»...

Сээң буттарыңа-биле базып, мээң күзеп чорааным аас-кежиктиг чуртталганы турузар черинин мээң ханым суттарын каан деп чүвени билип ал, ынак оглум.

Он-он чылдар эрттер, дайынларның хөөрлери чашпан-биле дуглаалы бээр, а бистерге, камгалакчыларга, Төрээн чуртувус Тиилелгениң турасказалын турузуп каар. Ону көрүп, мени сактып чор. Бо чагааны номчаан, билбес чүвең бар болза, авандан айтыр, ол сеңээ чугаалап бээр.

Буруңгаар бас, чаагай амыдырал дээш демисеш, бир эвес сээк ынак Ада-чуртуңга дайын кыжаңны келзе, ачаңны мээ адым сыкпа. Бодуңнуң Төрээн чуртуң дээш амы-тынын хайыра лаа.

Ынак оглум, сенин кезээ-менге де дыңзыы биле ошкадым.

Сээң ачаң Григорий Алексеевич ТАРАСЕНКО».

Вьетнамда АКШ-тың кемниг үүлгедиглери

СЭТА-ның корреспондентизи С. Лубо америк кемниг үүлгедиглерни истеп хынаар талазы-биле вьетнам комитетке дузалаарының совет комиссиязының хуралынга олурушкан болгаш чамдык документилерни—АКШ-тың Вьетнамда дайынны кижи төрелгетенге удур араатанзыг, бужар-чүдек үүлгедиг болурунуң чаа бадыткалдарын парлап үндүрери-биле алган.

АКШ-тың Вьетнамда кемниг үүлгедириниң дугайында «херекке» янзы-бүрү чурттарның юристериниң киирер бодап турар бадыткалдары бо-дур.

— Декабрьда Соң Тинь округтуң коммуналарынга чорутнан шаажылал хемчеглериниң үезинде далай чадаг шериниң бирги америк дивизиязының солдаттары болгаш Пак Чжон Хиниң «ак-көк дракон» дээр бригадазының хөлезиленикчилери көдээ суурларже чаза таварып киргеш болгаш чурттакчыларын бажыңнарже киир сүрүп эжиктерин шоочалап алгаш, оларны винтовкалар-биле боолап, гранаталарны октап турган Оон дараазында өлгеш кижилериниң мага-боду хүл-ыйбаландыр өртенгеш дээш бажыңнарны өртедиккеннер Олар шөлдерде ажылдап турган тараачыларны болгаш школаларда уругларны өлүргеш Хөй от-бүдүлерни шуптузун уудуткаан.

— Дьен Ньен, Фыок Лок, Ан Тхо болгаш өске-даа көдээ суурларга чурттакчыларны оңгуларже киир сыырган, оларже гранаталарны октаан. Хоран газтарны ажыглаан болгаш хөрээженнерни чанагаштааш, күчүлеп турган. Ол хөрээженнериниң аразында 11—12 харлыг хөрээжен уруглар базаа бар болган. Элээн хөй уругларны иелериниң холунга өлүргеннер.

Декабрь 5-те Бинь Соң округтуң чоон коммуналарынга агрессорлар бүгү чурттакчыларны сүрүп апарган болгаш оларның чамдыызын боолап өлүрген. Оон дараазында хүнде агрессорлар Лан Соң, Лок Ту, Онг Бинь, Ан Фуок суурларны бүзөөлеп, 400 ажыг кижини тудуп алган, оларның хөй нуруузу хөрээженнер, кырганнар болгаш бичин уруглар болган. Шаажылакчылар оларны бажыңнарынга шоочалап алгаш, гранаталарны октап турган. Диригартканнарын винтовкалар-биле боолап өлүрген.

* * *

Муруу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң ССРЭ-де доктаамал төлөлекчи чериниң алдынгы дыңнадыгларының одурут бүрүзү өлүртүп, ханың теккен болгаш качыгдаан чүс-түс кижилерниң дугайын херечилеп турар. Оларның кара чаңгыс буруулут үүлү болза боттарының төрээн чуртун хостуг болгаш хамаарышпас болурун көөрүн күзеп турарында.

Вьетнамда америк агрессорларының үүлгедип турар кемниг херектери дээш делегей судундан оларга харысалганы онаар хүн келир дээринге чигаалыг чок деп, совет юристериниң Ассоциациязының оралакчы президентизи профессор И. И. Карпец совет комиссиниң хуралын даргалап тура чугаалаан.

Америк дайызырактар боттарының хөделиишкиннери-биле хөй саныг керээлерни калчаалы-биле дорамчылап турар дээрзин ол демдеглээн. АКШ-тың удуртукчулары ол керээлерге база ат салганнар.

Агрессорларның араатанзыг үүлгедиглерин хоойлуларга болгаш дайынның чаңчылдарынга, кижи төрелгетенге удур үүлгедиглер кылдыр хуралдың киржикчилери демдеглээн. Алдынган документилерни бар документилерге кожар болгаш оларны америк агрессорларның кемниг үүлгедиглерин истеп хынаар талазы-биле делегей комиссиязынга чорудун бээр деп шиитпирлээн.

ШЫН
3-КҮ АРЫН
1967 ч. январь 19.

ЯКУТ КҮШ-КУЛЬТУРЖУЛАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

Ленин орденниг Якут АССР девискээр талазы-биле ССРЭ-ниң 1/7, РСФСР-ниң 1/5 кезиин эзлеп, 3603,2 муң дөрбелчин километр делгемнерде чаптылган. Якутияның девискээри Франция, Австрия, ГФР, Италия, Швеция, Англия, Финляндия болгаш Грециядың девискээрин катай алырга безин оон улуг. Агаар-бойдузу дошкун-даа болза, бо кайгамчык байлактыг девискээрде 632 муң ажыг кижи чурттап турар.

Бо кайгамчыктыг байлак крайның Дээди Советиниң депутаттары, Якут АССР-ниң Дээди Советиниң IX сессиязына чыглып кээп, 1967 чылда Якут АССР-ниң улус ажылагыйын хөгжүдериниң күрүне планының, республиканың күрүне бюджединиң дугайында айтырыглар-биле чергелештир, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-культураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдер хемчеглериниң дугайында доктаалын күүседи-ринин талазы-биле айтырыгларны чугаалажып көргеннер.

Бо айтырыг талазы-биле ЯССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы депутат И. Г. Игнатьев илеткел кылган. Партия, совет органнарының болгаш өске-даа хөй-ниити, ажыл-агый организацияларының кылып чорутканажылдарының түннелинде республикага күш-культураны болгаш спортту улам ынай сайзырадырының талазы-биле улуг ажылдар кылдынганын депутаттар демдеглээннер.

Чурапча, Усть-Алдан, Мегино-Кангалас, Нижеколымск районнарда күш-культура болгаш спортка хаара туттунган кижилериң саны чылдын-на көвүдеп, спортчуларның мергежили өзүп турар. Бо районнарда партия, совет, хөй-ниити болгаш ажыл-агый организациялары күш-культуржуларның эки эгелээшкиннерин деткип, боттары улуг ажылдарның организакчылары болуп турарлар.

Чурапча районнуң күүсекчи комитеди күш-культураны болгаш спортту сайзырадырының талазы-биле айтырыгларны доктаамал чугаалажып, аңаа хүлээп алдынган шиитпирлериниң, бот-хүлээлгелериниң, планнарының күүселдезин үргүлүг хынап, күш-культура айтырыгларының талазы-биле семинарларны, хуралдарны хөй-ниити организацияларының, колхозтар, совхозтар, ажыл-агыйлар удуртукчуларының киржилгези-биле эрттирип турар. Районда «Билиг» ниитилелинде күш-культура болгаш спортту пропагандалаарының тускай секциязы доктаамал ажылдап, күш-культура башкыларының методиктиг каттыжышкынын тургускан.

Чурапчаның школа-интернады күш-культура ажылын сайзырангайжыдарының талазы-биле чүгле районда эвес, харын-даа республиканың иштинде сурагжаан. 1962 чылда маңаа хөй-ниити эгелээшкини-биле ургларның ындыг школазын организастаан. Республиканың алдарлыг тренери эш Коркиниин удуртулгазы-биле хостуг хүреш талазы-биле ССРЭ-ниң 4, РСФСР-ниң 12 чемпионнарын белеткээн. Бо чылын бо школаны ургларның тускай спорт школазы кылдыр организастаан. Республикада 13 ындыг ургдарның спорт школалары ажылдап турар.

Чурапчаның көдээ Совети бодунуң сессиязына спорт болгаш кадык-шылга дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, суур төвүн спорттун болгаш кадыкшылдың төвү кылдыр тургузарын шиитпирлээш, чоокку чылдарда 3 спорт залдарын тудуп, культура парыгын ажыдар деп турар.

Партия, совет, хөй-ниити болгаш ажыл-агый организацияларының хүн бүрүде чедирип турар материалдыг болгаш моральдыг дузаламчызынга даянгаш, күш-культура организациялары спортчуларның мергежилин дыка өстүрген. 1957 чылда бир дугаар-ла ССРЭ-ниң спорт мастери белеткеттинген. Амгы үеде Якутияда 50 ажыг спорт мастерлери бар, чүгле сөөлгү 2 чылдың иштинде ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң чемпионнары деп бедик аттарны А. Ермолаев, В. Карпов, Г. Шестаков, Н. Захаров, Н. Иванов олар чедип алганнар. Петр Алексеев хостуг хүреш талазы-биле РСФСР-ниң 3 дапкыр чемпиону, хүлер медальдың эдилекчизи болу берген. Штангист Валерий Кузьминых аныяктар ортузунга делегейниң экспрекортсмени болган.

Бо бүгү чедиишкиннер кайын келгенил? Хамыктың мурнунда күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун чедип алганында. А массалыг чорукту чедип алырынга спорттуң национал хевирлерин чогуур деңнелге тургусканындан хамааржыр. Хапсагай дээр якут хүреш, якут халыглар (кылыы, коубак, ыстанга) чонуун эң ынак спортчу оюннары. Олар хостуг хүреш, үш дагын халыш дээн ышкаш спорттуң хевирлерин республикага нептередиринге онза идигни берген. Эткен чылын болуп эткен республиканың юбилейлиг спартакиадазынга 86 муң кижи киришкен, чүгле Якутскиге болган түннел маргылдаага безин хары угда 1870 кижи киришкен. Ам республикада 122 муң күш-культуржулар санаттынып, чурттаччы чонуун бештин бир кезиин күш-культурага хаара тутканын демдеглээрге-ле спорт мында массалыг апарган деп чүве билдине бээр.

Якутияның көдээ спортчуларының ортузунда ажыл эки чоруттунган. «Урожай» ниитилели «Урожайның» Төп Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчизи. Ниитилелдиң даргазы А. Е. Алексеев «Урожай» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң хүндүлүг кежигүнү. 19 муң ажыг көдээ күш-культуржулар ол ниитилелдиң кежигүннери. Республикада бүгү колхозтар юридиктиг кежигүннер болгаш олар чылдын-на 45—50 муң рубльди киирип турарлар. Колхозтар юридиктиг кежигүн дадывырындан аңгыда, спорт херекселлери садын алырынга, маргылдаалар эрттиреринге болгаш республикадан дашкаар спортчулар чоруурунга акша-хөренгини үндүрүп берип турары черле өөрүнчүг. Бо чылын колхозтар, совхозтар бүрүзү күш-культура талазы-биле шалынның инструктор-организаторларны тургускулаан. Көдээ клубтар күш-культураны болгаш спорттуң пропагандалаарының төп одаглары болу берген.

Спортчу кадрларже сагыш садыышкын күш-культура организацияларының кол кичээнгейинде. Республикада 319 күш-культура башкыларының 267-зи дээди болгаш тускай орт-мак эртемниг. Хөй-ниитичи инструкторларның семинарларын болгаш хуралдарын үргүлүг эрттирип турары чаңчыл болган.

Сөөлгү 6 чыл иштинде Мегино-Кангалас району колхозтарның болгаш өске-даа организацияларның каттышкан хөренгизин ажыглап, хөй-ниитиниң күжү-биле 12 школага спорт залдарын тудуп алган. Улуг Октябрьның 50 чыл оюн таварыштыр ам-даа 5 школага спорт залдарын тудуп алырын планнаан. Спорт залдарын тудар талазы-биле мурнакчы болганы дээш бо районну Россия Федерациязының спорт Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаан.

Якутск хоорайда ургларның чаңгыс аай спорт школазы ажыглалда кирген. Мирныйда болгаш Усть-Нера суурда спорт павильоннары туттунгулаан. 1966 чылда спорт баазаларын тудуп дериириниге, янзы-бүрү маргылдаалар эрттиреринге профэвилел организациялары 1 миллион 10 муң рубльди чарыгдаан, а бо чылын ол түн 1,5 миллион чедир өскен. Бар турар спорт баазалары амгы үениң негелдезинге чедишпейн турар, ынчангаш оларны улам-на калбартыр сорулганы салып турар.

Күш-культура болгаш спорт талазы-биле Якутия улуг базымны кылган. Якут спортчуларының өске республикалар, даштыкы чурттар-биле харылаазы улам-на быжыгып турар. Бо чылын хостуг хүреш талазы-биле Якутияның мөгелери Москваның мөгелерин чалаан. Москвачылар ол чалаашкынны улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган болгаш ук ужуражыышкын солун байдалга эртер дээрзи чигзиниг чок. Оон аңгыда социалистиг Кубаның мөгелери Якутияга база аалдап келирлер.

Якут спортчуларының бо бүгү чедиишкиннери ында партия, совет, комсомол, профэвилел болгаш өскедаа хөй-ниити организацияларының хүн бүрүде дузаламчызының ачызында база күш-культура коллективтериниң бот инициативтиг ажылдап турарындан хамааржыр.

Бистиң республиканың күш-культура организациялары болгаш спортчулары Якутияның база өске-даа мурнакчы республикаларның, областларның дуржулгазындан өөренип турган, спорт ажылын экижидери негеттинип турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырарда бо мурнакчы республиканың арга-дуржулгазын ажыглап турган, республикага спорттуң массалыг чоруун чедип ап болурунуң аргалары бистe бар.

Н. БЕГЗИ.

Якут АССР-ниң спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының чөвүлелиниң чалаанын өзугаар ук сессияның ажылынга киржип чораан Тыванның төлөөзи.

*Ленинград *Караганда *Вильнюс *Урал *Эстония

СЛЕСАРЬНЫҢ ЛАБОРАТОРИЯЗЫ

Ленинград хоорайның «Вибратор» деп электри приборлар заводунга Болгарияның Улус Республиказының төлөөлери чорааш барган. Олар аңаа чорааш, эртемден азы инженер эвес, а бөдүүн ажылчын удуртуп турар «Слесарь Н. Н. Васильевтиң лабораториязын» онза сонуургааннар.

Слесарь Николай Васильевтиң лабораториязы үш өрээлди эзлээн. Станоктар болгаш баартыктар чанында шыйылга самбыралары турар, а столдар кырында болгаш шкафтар иштинде ховар дээн нарын механика херекселлери чыкылаар. Лабораторияның ажылдап келгени чеди чылдарының дургузунда слесарь Васильев болгаш ооң 28 дузалакчылары: ажылчыннар, мастерлер, инженерлер, конструкторлар ажылчынның күш-ажылын чиигедип, бүдүрүлге ажылдарын дурген, шынарлыг кылыр херекселлерни чогаадып кылган. Оларны бистиң чурттуң болгаш делегейниң делгелгелеринге көргүзүп турган, эки шынары-биле сурагжаан.

Болгар аалчыларга лабораторияның начальниги Васильев кадаг кагар, туткууштар кылыр хей-биле ажылдаар пистолеттерни болгаш өске-даа чаа чогаатган херекселлерин ажылдадып тургаш, көргүскен. Чоокта чаа Николай боду Болгарияга чорааш, лабораториязынга чагыг өзугаар кылып берген херекселлерин ол чурттуң бүдүрүлгелеринге тургусчүп, шуудадыр ажылдадып берген.

Ажылчынның удуртуп турар лабораториязынга чагыглар хей-хей чурттардан кээп турар. Заводка ажылдап эрттиргени 17 чылдарның дургузунда Н. Васильев боду 18 үнелиг чогаадылгаларны кылган. Сөөлгү, шыйыг өзугаар херексел кылыр херексели дээш Москва хоорайга ажыттынган «Интерортехника-66» деп делегей делгелгезиниң шанналын алган. 1966 чыл Николай Васильевке уттундурбас—ол чылын ол Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

СЫЛДЫСТЫГ ДЭЭР ЧООК КӨСТҮР

Караганда бичии өөредилге планетарийи турган. Ам Казахстанда бир дугаар улуг планетарий Актюбинскиде ажыттынган. Ооң дерилгезин ГДР-ниң «Цейс» деп будурулгезин кылган.

Планетарийде бирээзинде-ле 80 олуттуг ийи зал бар. Чаагай чыды эстеп турар хадылыг арыгга азы шивилиг эзимге олура, көрүкчүлер тааланчыг аялганы дыңнап, сылдыстыг дээрни көөр.

Ол планетарий бүгү Барыын Казахстанның өөредилге-методиктиг төвү болур. Аңаа физика болгаш астрономия башкыларының семинарларын эрттирип турарын шиитпирлээн. Актюбинскиниң школачылары база космосту көрүп, ону хандыр өөренир аргалыг болган.

ҮЖҮГЛЕЛДИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

«Славян грамматиканың» болгаш «Лексиканың» (славян үжүк-бижик дугайында өөредилге номнары) 370 чыл оюнга тураскаатган шинчилел ажылдарын Минск хоорайга ном кылдыр үндүрген. Вильнюс хоорайга 1596 чылда Лаврентий Зизаниянин парлап үндүргени ол номнар чүгле эртемче дулгуур болган эвес, база ол үеде Белоруссияга болгаш Украинага сурагжаан славян—шажын чогаалдарын өөренир арганы берген. Ол номнарга үжүктү, грамматиктиг дурумнерни, славян-шажын состериниң белорус дылче очулгазын парлаан. Ынчангаш ол номнар белорус болгаш эрги славян дылдарны шинчилээр арганы берген. Автор ол өөредилге номнарын чогаадып тура, 1574 чылда Львовка парлаттынган Иван Федоровтун үжүүн, 1581 чылда Вильнюска парлаттынган словарыны база грамматиканы болгаш өске-даа материалдарны ажыглааны тодараттынган.

Зизаниянин үжүглели чүгле эртемге улуг ужур-дузалыг болган эвес, база национал культураны хөгжүдеринге салдарлыг болган. Оон славян грамматиказының үндезини-биле Смотрицкийнин грамматиказы чогаатты-нган, а оон «Лексизи» 1627 чылда Памво Берынданын Киев хоорайга парлап үндүрген «Лексиконунга» (тайылбыр словарынга) долузу-биле кирген. Зизаниянин дыл шинчилеп бижиир ураи аргазы оон соонда үеним-даа, харын амгы үеним-даа чамдык дыл эртемденнеринге үлегер болган.

Зизаниянын бот-намдарының дугайында тодаргай бижимелдер артпааны хомуданчыг. Ол XVI вектин (чүс чылдын) ортаа үезинде Галициага төрүттүнген, Львов, Брест школаларынга башкылап турда Вильнюсче келдирген, аңаа ажылдап тургаш, ук өөредилге номнарын чогаатканы-ла билдингир. Ол ховар номнарның чурукка тырттырган хевирлери Белоруссияның дыл эртем-шинчилел институдунда бар. Ол институттуң директору Михаил Судник болгаш филолог Владимир Апиченко ол өөредилге номнарын шинчилеп тургаш, оларның дугайында солун эртем ажылдарын бижээннер, а төөгүүчү Марат Ботвинник «Өөредилге номунуң эзези» деп аттыг бичии дептержигешти бижээн.

УРАЛДЫҢ ГЕОЛОГТАРЫ ДАШТЫКЫДА

«Менделеевтиң таблицазының кайы-даа элементизин адаар болзунарза, ол Уралда черле бар боор»—деп, тускай эртемниглер чугаалажыр, чүге дээрге Уралдың геологтары чаа-чаа ажыктыг казымалдар тыварынга дыка дуржулгалыг апарганнар. Олар дуржулгазының дугайын даштыкы өөнуктер-биле чугаалажырынга аажок күзеллиглер.

Уралдың бир комплексилиг экспедициязының харыысалгалыг ажылдакчызы Афанасий Лисицын Куба республикада ажыктыг казымалдар шинчилээр совет тускай эртемниглер белүүнүн улуг геологу. Чоокта чаа Лисицын Свердловскиге шелээлеп келгеш, Кубага минеральдыг курлавырлар институдун болгаш геология ажылын тургузарынга совет тускай эртемниглериниң канчаар дузалажын турарын чугаалаан. Совет тускай эртемниглериниң дузазыбиле хром, марганец, чес рудаларының, никельдин, тудуг материалы казымалдарының чыдар черлери шинчилеттинген болгаш казып эгелээн. Никельдин курлавырларының талазы-биле Куба делегейге бир дугаар черде апарган. Ам ону ажыглаар ажылдарны кылып турар.

Даг инженери Геннадий Александров Моол Арат Республикага ийи чыл ажылдап, моол өөнуктеринге эки дузалашканы дээш «Геологиянын шалыпчызы» деп демдек-биле шаңнаткан.

Уралдың геология эргелелиниң ажылдакчылары делегейниң хей чурттарынга ажылдап чорааннар. Чоокта чаа Алжирден геофизик Евгений Степанов, а Пакистандан Анатолий Медведев ээп келген. Геолог Михаил Киселев Афганистанга үш чыл хире ажылдаан. Минеролог Мария Гайдукова, Ганаанын тускай эртемниглери-биле дуржулга солчуп чораан.

Куба, МАР, Вьетнам, Пакистан, Афганистан, Гана, Мали, Гвинея—Уралдың геологтарының эртем-техниктиг дуза чедирип турар чурттарының ыракта долу эвес даанзызы ол-дур. Даштыкы чурттарже командировкалар бо чылындаа уламчылавышаан.

ДАЛАЙНЫҢ БЕЛЗЭ

Эстониянын барын талакы эринче Матсалуск мугулдур кирген. Оон эриктеринде тростник чаагай өзүп үнген. Оон кылган бажың чүс-даа чыл ажар быжыг шынарлыг.

Ынчалза-даа ындыг бажың тудуп алыры нарын херек. Ам безин ол ажылды ийи-чаңгыс-ла кижилер кылып билир. Оларның бирээзи «Лихула» совхозтуң тараажызы Антс Ситс чуртталгаазының иштинде беш километр ажыг узун дурттуг ындыг серилерни кылган. Олар чылыг эрттирбес, хаарыылдап каан манзалар дег дески, кылагар. Эстониянын Күрүне парыгында—эстон улустуң уран сиилбилге музейинде бурунгу үеним тараачын бажыңнарының серилерин Ситс кылган. Билдингир эстон чурукчу Антс Лайкмаанын Таэблаа деп черде музей-бажыңының серизин база Антс Ситс чаартып кылган. Ам ол бодунуң бажыңының серизин база камышбиле чаартып турар.

Лихула суурда камыштан хана чылыглаар материал кылыр заводту туткан. Ындыг завод республикада амдыызында чүгле чаңгыс ол.

(ПМА).

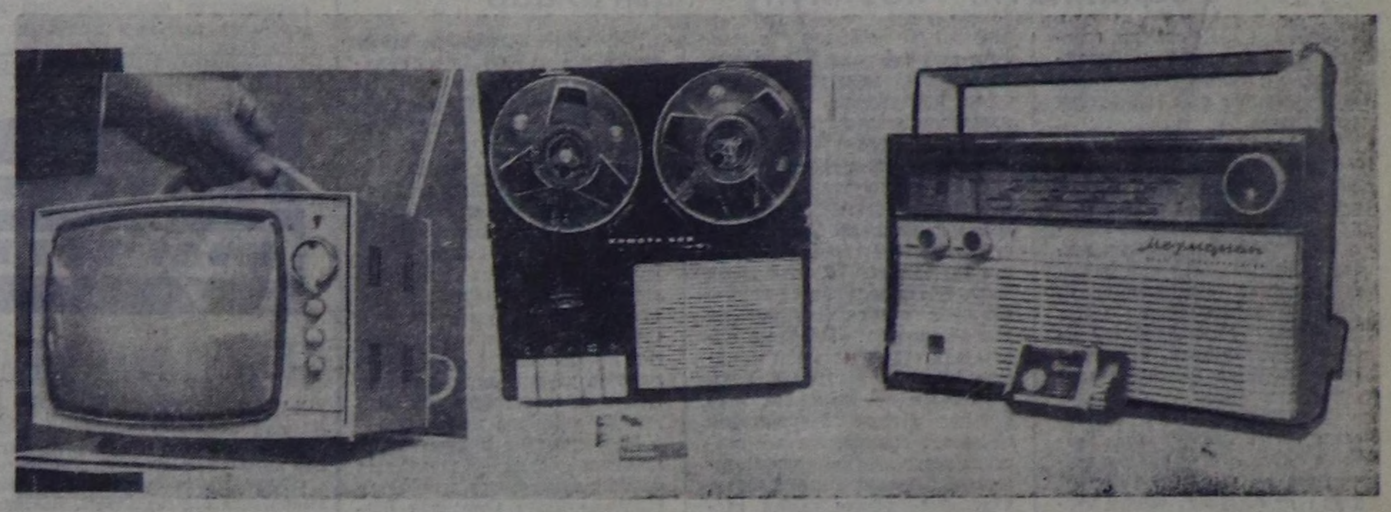

Чаа бо эдилелдерни чоннуң сонуургаары чөптүг.

Москвага будурген «Юность» деп транзисторлуг телевизор (солагай талазында) 12 каналдарның қайызынга-даа теледамчыдылганы хүлээп алыр аргалыг. Көргүзер экранының хемчээли 140/183 миллиметр. Ону бажыңга-даа, турисчи походка-даа, автомашинага-даа ажыглап болур.

Ортузунда—Новосибирскиге кылган «Комета-206» деп транзисторлуг магнитофон. Деңзизи 3 кг болгаш бижилге үезинде магниттиг лентаның дургени 9,53 сантиметр.

Оң талазында—«Меридиан» деп радиоприёмник. Ону Киевке будурүп эгелээр, 6 диапозоннуг. Тускай батарея-биле ажылдаар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АНЫЯК САДЫГЖЫ

Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалыкта өөредилге херекселлериниң бараанын садар магазинге кире бергеш, ооң иштиниң арыг-силиги, барааннарны делгээниниң чурум-чыскаалдыын кижи магадаар! Ону ынчаар кым аайлап, баштап ҮРАРЫЛ? Бир-ле дугаарында ооң садыгжызы Сентябрь Сарыгларның адын адап, мактаар апаар.

— Сентябрь дээрге, дыка кызымак, чонга эзлдек, ажылынга харысалгалыг кижи—деп. Кызыл-Мажалыктың чурттакчылары чугаалап турар. Садыгжы кижи хүндүткелдиг. Кымны садыгга келбес дээр? Пенсионер кырганнар, школачы уруглар, ажылчыннар, албан-хаакчылар дээш ооңдаа өскелер хереглээн барааннарын садып алыр дээш аңаа бо-ла келир. Олар Сентябрь Сарыгларга «четтирдивис» деп чугаалап турар. Чоннуң хүндүткелиг ол аныяк садыгжы чаалап алган.

Сентябрьның күш-ажылчы намдары хей эвес-даа болза солун. Ортумак школаны чедиишкиниг доосказ, ийи чыл дургузунда эге класстарга башкылаан. Келир үениң бичин чаштарын кижизидериниг үлүг-хуузун база кирген. Ооң башкылап турган класзы чүс хуу өөредилгелиг болуп турган.

Эрткен чылдың февраль айда Барыын-Хемчик районнуң райпо баштаар чери болгаш улус өөредилгезиниң кылдзи Сентябрь Сарыларны районнуң өөредилге херекселлери садар магазинниң эргеленчизинге кирерин шиитпирлээн. Аңаа ол чоншээрешкен. Ынчалза-даа бо харысалгалыг ажылды шыдаар кижи боор мен бе?—деп, элээн үр бодангаш, аңаа бүүрөп турар болганда, ажылдап киришкерин дорт шиитпирлеп алган.

Баштайгы хүннерде чаа кирген садыгжы дыка бергедеп турган. Кыдырааш, саазын, демир-үжүк, номнар садып алыр дээн өөренирчилер сөктүп келгеш, оочурлаптар, аразынга улуг назылыг кижилер, башкылар-даа бар болур. Сүрээдениин, девиденчиин чүү дээр ону: хол туттунмас, бут бастынмас, чүгле карак шокаранаар...

Далажып болбас деп чүвени Сарыглар эки билир. Ажылдап кирген дээрезинде Сарыглар барааннарны садарынга таарымчалыг кылдыр чыып албайн, тускай талон чокка ажылдап турган. Сөөлүнде садыгларының эптиг аргазын ол билген. Чижээ, каранда-штарны, кыдыраштарны болгаш өске-даа үүрмек барааннарны бөлүк-бөлүк кылдыр чыый салып алыр. Ынчан халас үе эрттирип ынай, бээр маңнавас. Чаа ажылынга ынчаар мергежип эгелээн.

Ажылдап киргениниң ийиги айында Сарыглар 2000 рубльдиг өөредилге барааннарын садар планын үш муң рубль чедир күүседипкен. Август айдан бээр ол планын дөрт муң рубль чедир садыглаптар апарган.

Эрткен чылдың декабрьда районнуң амыдырал хандырылгазының аныяк ажылдакчыларының слёдунга Сентябрь эки ажылы дээш өртектиг барааннар болгаш ВЛКСМ райкомунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. Амыдырал хандырылганың аныяк ажылдакчыларының бирги республика слёдунга Сентябрь Сарыглар база киришкен. Аныяк садыгжы аңаа база Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан. Дыка хей садыгжы эш-өөрү-биле ажыктыг арга-дуржулганы солушкан. Ам ону ажылында боттандырын эгелээн. Ол ленинчи комсомолдуң кежигүнү.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл байырлалынга уткуштур өөредилге барааннарының саарылгазын уламнаан экижидер сорулганы садыгжы Сарыглар мурнунда салган.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Соруктугнуң ажыл-херээ

— Маршал Блюхериниң дугайында кандыг номнар барыл?

— Космонавтарга тураскаатган маркаларлыг тускай альбомдан берип көрүңнер.

— Казымал байлаптарны чаа аргалар-биле ажыдарының дугайында номнар бар бе?

Ындыг айтырыгларны хоорайда ном садар «Өөнүк» деп магазиниң чоидан номнар садып алыр салбырынга болганчок-ла дыңнап болур. Букинистиг салбырга оон ацгыда өскрыткаларны, маркаларны, плакаттарны база садып турар. Ол салбырга чоидан номнарны книр садып алыр чорук янзы-бүрү номнарны номчукчуларже катап эгидер арганы берип турар.

Дыка хей номнарның аттарын, оларның эрги үндүрүлгелерин, кандыг саазындан белеткээнин, иллюстрациязын, картын салбырның эргелекчизи Лидия Викуловна Прилукова кончуг эки билир. Номнарны доктааттынган дурум ёзугаар хүлээп алыр болгаш садып алыкчыларга ол дугайын тайылбырлап бээр ажылга Лидия Викуловна 3 чыл ажыг мергежип келген.

Коллективке Л. Прилукованың ат-алдары чоорту алгып, эш-өөрүүн мурнунга хүндүткелдиг кижи апарган.

Эрткен чылдың чазынында, май 1-ниң байырлалының бүдүүзүнде Лидия Викуловна Прилуковага коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан. Ол номну чон ортузунга тарадырының бүгү бар чаа аргаларын бодунуң хүн бүрүде ажылынга доктаамал ажыглаан, журналдарда, солунларда мурнакчы кижилериниң дуржулгазын чырыткан чүүлдерни номчуп, бодунуң билиин бедидип келген. Маңаа хамаарыштыр мындыг чижекти көргүзүп болур. Салбырда плакаттар 30-деп 50 чедир аттарлыг. Бар чуруктарны садын алыкчыларга долузу-биле көргүзери берге турган. Лидия Викуловна бир журналда бо талазы-биле Эстониянын ном садыгларының аргазын өөренип көрген. Ону барымдаалааш, магазин директорунга болгаш начальникке бодунуң бодалдарын чугаалаан. Кезек үе эрткенде ном магазинниң ханазынга чиге рейкаларны каккылапкан. Бүдүн хананы дургаар азып каан чуруктарны садыгга келген кижилер ам хостуу-биле көрүп, шилип ап болур аргалыг апарган.

Лидия Викуловна Прилукова 1966 чылдың саарылга планын Совет Конституциязының хүнү—декабрь 5-ти таварыштыр күүседипкен. Чыл дургузунда 9000 акшаның номун чонга садар ужурлуг турган, ол 10000 акшаның номун чонга саарган.

Октябрь революциязының 50 чылынга уткуштур Лидия Викуловна Прилукова база-ла улуг сорулганы салып алган. 11 айның бараан саарылгазының планын бо чылдың ноябрьда күүседир дээш, чылдың баштайгы хүннериниң эгелээш, күш-ажылчы демиселче ол кирипкен.

С. ДОРЖУ.

ООР ТУТТУРГАН

Виталий Яковлевич Белошапкин Тандының «Сельхозтехника» каттыжышкынынга чолаачылап турган, 1966 чылын декабрь 1-де тараа сайгарар баазага тараа эккээри-биле «Тинделге» совхозче хапкан. № 4 бригададан чүдүрген тараазын деңзилээр дээрге автодеңзи үрелик болган. Чижеглеп бижээн фактураны ап алгаш Кызылче чорупкан.

Кызылга келгеш, деңзилеттинмээн тараану өскээр саарып эгелээн. Хамааты Владимир Смирнов биле кады хуулдуруп алган акшазы-биле каш хонукта арагалап келгеннер. Оорларның дугайын ак сеткилдиг хамаатылар чогуур органнарже медээлепкен. Ийи хүн дургузунда тонна ажыг тараану ажыглааны илерээн. Биле тура оор тараану садып ап турган Н. Чмелева, И. Курагин, И. Кудряшева олардан совхозтуң тараазын дедир эгиткен.

В. Я. Белошапкин удавас судтадыр.

П. БАШЕВ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ЧАРЛАЛ

Каа-Хем районнуң Бай-Сөөтте кырганнар бажыңына доктаамал ажылдаар ажыл-агый эргелекчизи, радиооператор, дизелист, эмчи сестразы негеттинип турар.

Ажылдаарын күзээн кижилер социал хандырылга министерствозунга (адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың дугаары 15) азы Бай-Сөөтте кырганнар бажыңының директорунга баар.

СОЦИАЛ ХАНДЫРЫЛГА МИНИСТЕРСТВОЗУ.

КИНО

ЯНВАРЬ 19-ТА.

«НАЙЫРАЛ»: Ургларга дириг-чуруктар 10.30, «Элбада ужуражыышкын» 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ыраккы эжиндиригде» 2.30, «Астырганнар арга-арыгла» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шкид» республика» 10.30, 12.30, 2.40, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Насреддиниин 12 хөөрү» 2.30, «Петр 1» (1-ги, 2-ги сериялары) 4.20, 8 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ Адрези:

Кызыл, Петякин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орааанчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарының 23-35, партийже амыдырал кылдыының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдыының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдыының 21-47, улетөөр кылдыының 22-64, газета ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер базе совет тургузуг болгаш амыдырал хандыстериниң 21-27, иштики информация кылдыының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00225.